



ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ

ИЗДАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛТУРА

БРОЙ 4 (369), година XXV

11 май 2007 година

БИТКАТА НА ИДЕОЛОГИИТЕ - ЕВОЛЮЦИЯ ИЛИ СЪТВОРЕНИЕ?

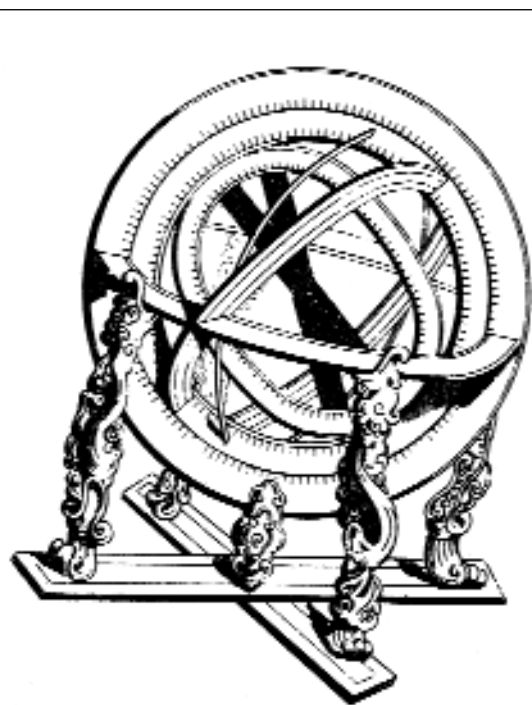
От най-древни времена хората се опитват да намерят отговор на най-важните екзистенциални въпроси - кои сме, откъде сме, как се е появил познатият ни свят... По отношение на основните въпроси на битието има огромно богатство от мирогледи и идеи. Почти всички те попадат в три генерални групи:

● **Концепции на науката.** Те приемат, че светът се е формирал в процес на еволюция. Съвременното научно виждане разглежда еволюцията като материален процес, ръководен от ненасочени сили, характеризиращи се с висока степен на случайност. Повечето научни концепции работят в рамките на научния метод - изследват материалния свят, без да засягат въпроса за съществуването на Бог, или на

нематериални светове и феномени.

● **Концепции на официалните религии** (екзотерични религиозни концепции). Те се различават в детайлите, но като цяло приемат, че светът и живите същества са създадени от Бог в процеса на сътворение (creation) - оттук и термина креационизъм. Характерно за официалните теологични концепции е, че приемат Бог предимно като външна, трансцендентна, свръхестествена сила, която действа върху материята. Повечето креационистични виждания отхвърлят еволюцията, макар че има и компромисни мирогледи. Оттук може да се търсят корените на концепцията за интелигентния агент (причина).

НА СТР. 4



СТР. 10

„МОЯТА ЯДРЕНА ПЪТЕКА“

Проф. Никола Балабанов навършва 70 години

В Броя гетете още:

- КОЕ Е НАЙ-ЛЮБИМОТО ПЛАНИНСКО ЦВЕТЕ
- НОВИЯТ ПРАВОПИСЕН РЕЧНИК И НЯКОИ ЕЗИКОВИ ПРОБЛЕМИ

- „МИТЪТ БАТАК“ ОПИТ ЗА ПРЕНАПИСВАНЕ НА ИСТОРИЯТА
- ХРИСТО БОНЕВ ПОЧЕТЕН ДОКТОР НА УНИВЕРСИТЕТА

ПРЕНАПИСВАНЕ НА ИСТОРИЯТА ИЛИ...

Дамян БОРИСОВ

Вероятно е вярно, че:

- митовете са част от стъгдата на нашето ежедневие, за да не изглежда толкова жалко /или пък, може би, именно, за да изглежда такава/;

- митовете са част от напояния с тамян, кръв, страх и величие трем на нашата история; и душевност;

- опитът за познание винаги е свързан с митовете за неговата същност;

- митовете компенсират прекалено многото наличност или прекалено многото не-наличност в нечия лична, личностна или национална история, където нещо някога не се е случило, както трябва;

- по време на Възраждането са възникнали митове – за времето преди това;

- за самото Възраждане също има митове и че един от тях е за “масовостта” на Април;

- не ще да се положи много труд и усилия, ако някой реши да преброи до човек Априлските въстаници /доколкото съм запознат, това вече е правено за едно друго въстание. И то оценявано като масово/;

- докато те изгаряха в запаления от Монаха пламък на Преображението, други застиваха в стереотипа на Иждивението;

- докато едни Апостоли увисаха на въжетата, други си разбиваха главите в турските зандани, а трети оставяха стихииите да отнесат изнемощелите им тела и до божествено порасналия им дух, някои бягаха, преоблечени като жени;

- има много страшни тайни, които са кодирани в иначе дори не и посредствени, а просташки /нека бъде простен, ако някому се стори груб/ спорове дали някой

БАТАК

е улучен в челото или гърдите;

- че едни чобани караха един войвода да си плаща за овцете, с които хранеше хората си, дошли да видят, или по-скоро – вярващи /?/, че “простите ораче и копаче” са станали Българи. Не по ритуал, а по смисъла на Времето, в което живееха;

- малко по-късно други едни чобани претрепвали те-

“Няма власт над оная глава, готова да се отдели от плещите си в името на свободата и благо то човешко.”

Христо Ботев

онално;

- недопускането на вероятността на верността на тия няколко неща /или обратното, но с полуглас/ е причина нечия нищожност да се опита да блесне с про-

то”;

- величието на такава саможертва рядко има /за мое голямо съжаление/ аналог в историята на моя народ;

- батачани предсказали, че ще има грозно клане по това, че първата глава паднала с прехапан език и полуотворени очи. Аз, небидейки специалист по семиотика на колаческата култура, ще се доверя на тях, ако и да бъде упрекнат от строгия академизъм в необективност;

- и до сега стои дръвникът с дръжките, за да се пренася по-удобно, сиреч мобилен да е /тя, мобилността и днес е приоритет, очевидно/;

- и до сега стои кръвта, същата онази, саможертвената;

- конят на Макгахан се заплел в едни коси на едни глави, чиято плът се вече разлагала;

- черепите на онези същите глави, които “се превърнали в утроба на свободните сърца, тласкащи ги към гибел /разбирай саможертва/”, и заради това, отделени от телата си, са също в Батак и още могат да се видят;

- има и снимки на колители и заклани /тази перверзна традиция, и тя обслужваща по свой начин историческата памет, се запазва и по-насетне/.

Да, уважаеми читателю, понякога историята /разбирай исторически засвидетелстваното/ е по-невероятна и от митовете.



Батак църквата с останки на загиналите батачани

зи хора и после се жалвали, че “...в ония времена /Април, уважаеми читателю, за който тук е използван почти евфемизъм/ и аз загубих един сайванг”. Който черкезите запалили, за да изгорят няколко човека четници, заключени и предадени от тях самите;

- този, който пише за това, може и да ни заблуждава – нарочно или несъзнателно;

- за появата на такава рафинирана гавра като “Митът Батак” почвата си е изцяло българска, а не московско-анкарско-брюкселско-вашингтонска;

- мнозина ще бъдат крайно подразнени от това, че допускам или отбелязвам вероятността на верността на тия няколко неща – кой професионално, кой емоци-

оналнооткривателска и претенциозно демитологизираща “обективност”, отричайки и пренебрегвайки очевидното. А то очертава

Вярното до невероятност, че:

- дойде време най-сетне и за Българския въпрос не заради Априлското въстание, а заради Априлските въстаници и хилядите заклани при потушаването;

- докато през Април едни пасяха стадата си, други колежа децата си. За да не бъдат стадо никога повече;

- през Април /не през април/ едни предаваха кръвта си /и в коиталния смисъл/, други я продаваха /и в еснафския такъв/, трети я плискаха в накипрените розови техни и напудрените викториански лица и измиваха “срамът от чело-

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ ИЛИ СВЕТОВИЗИРАНЕ?

Георги ЧОЛАКОВ

Защо глобално общество и защо точно такава? Откъде е идеята за глобализация? Това са въпросите, които проф. Йоханес Вайс, преподавател в Университета Касел, засегна в лекцията си в ПУ. Той се занимава с философия на социалните науки и е автор на програмата Границите на социологията чрез Хайдегеровата екзистенциална философия. Социология на сингуларностите е друга тема от обхвата на неговите интереси.

Световизиране, а не глобализация – според него, е правилният термин, за да се опише феноменът на глобалното село. Този феномен не трябва да се обяснява като цяло със стремежа на една суперсила да владее света. Глобализацията е основната идея на Просвещението, главният проект на Модерността. Носителите на проекта на Просвещението щяха да бъдат изненадани, ако го видяха сега. Но той е трябвало да стигне до тук, казва Вайс. Снемането на Бог от световната сцена и възкресяването на “Човек е мяра за всички неща” поставя стабилните основи на *човешкия* прогрес. Човек започва да мисли за света като за обект, който да опоз-

нава и владее, а за себе си – като за субект, което му дава чувство за свобода.

По пътя към глобализацията в процеса на просвещението се поражда една представа, която е ключова – представата за *човечество*. Истински човешкото става основна цел и отправна точка – подчертава проф. Вайс. Човешкото общество се превръща в главния технически инструмент за познанието на света. Една антропоцентрична програма свързва всички хора на земята като част от това човечество.

Основната идея на проекта на Модерността – непрекъснатото усъвършенстване на човешкото познание, върху което всеки един предмет трябва да се

основава – най-ясно се превежда в теорията на Маркс. Буквалното освобождение на човека, еманципирането му чрез възстановяване на човешките отношения – в тази тенденция се открива човекът изобщо. Във философията на Маркс Вайс



вижда залога на глобализацията.

За съществуването на глобално общество трябва да посредничат три фактора:

1. Науката. Вайс я намира за средство за уни-

версално разбиране на човека за себе си и за света. Обективността на науката позволява общо съгласие. Последното е едно от условията, за да могат хората да взаимодействат мирно. Науката снабдява човечеството с “непринудената при-

нуда на по-добрия аргумент”.

2. Икономиката е вторият посредник. Но Вайс вижда единствения икономически модел, способен да поддържа глобалното общество, в модерния капитализъм.

3. Третият стълб на глобалното общество са **човешките права**. Чрез този трети фактор се осигурява разнообразието в единството. Ако науката и икономиката обединяват света в едно голямо село, то свободата на всеки да има своя собствена религия, етническа принадлежност и светоглед правят разнообразието да бъде възможно.

ПРЕНАПИСВАНЕ НА ИСТОРИЯТА ИЛИ ...

ОТ СТР. 2

Невероятно, но вярно е и това, че:

- се намериха хора, които се погавриха с това, конструирайки мита за демитологизацията на “Мита Батак”;

- това става точно в слънчевите и приятни дни на април-май 2007 г., 131 години след онези дни, съвсем не толкова слънчеви, на Април 1876 г. /това си е почти по азиатски префинен сандизъм/;

- може да става дума за пари /говори се за едни 2000 евро/, което може и да не е лишено от основание пред-

вид “неустойчивостта” на човешката душа, ако се позовем на Марк Аврелий /а по нас тази неустойчивост е дефинирана като ценност, май?!/;

- може да става дума и за нечия маниакална претенция за месианизъм, която веднага би се лишила от основание, ако би било проведено дори и не толкова задълбочено проучване /нали така прави професионалистът?!/ на историята на баташкото клане;

- показахме среден пръст с почти аристократично презрение на всички професионални българофо-

би по света, ясно показвайки, че занаят се учи на място, на тезгяха, позволете ми! Или дръвника, ако предпочитате. И не много скъпо, ако погледнем горната сума, но пък гарантирано като подготовка;

- се създават и грозни внушения за отношението на ЕС към националните истории, които по традиция са добре дошли за едни хора, чийто лидер определя едни други хора като нечия функция. И на едни други хора, чийто лидер е наистина функция на преждеупомнатия лидер, ако и да крещи обратното.

И ако някой се е подразнил, че допуснахме вероятността на верността по-горе, апелирам към неговото отношение и сега, предвид невероятно вярното.

P.S. И понеже се учим да учим цял живот, нека ми бъде простено, че ще задам един последен въпрос, понеже твърде е вероятно да не съм вникнал в дълбокия смисъл на замисъла: Откога е нужно на българската историческа памет да бъде защитавана съдебноинстанционно? И защо?

P.P.S. И още един /прощавайте/: Je ли крива судбина?

БИТКАТА НА ИДЕОЛОГИИТЕ - ЕВОЛЮЦИЯ ИЛИ СЪТВОРЕНИЕ?

• **Езотерични концепции.** Те също са много разнообразни, основното им различие с официалните религиозни виждания е, че приемат Бог по-скоро като **иманентна сила** – като вътрешна същност на самата материя, като единен Принцип, който е в основата на всичко. Повечето езотерични концепции разглеждат сътворението не като акт на външно въздействие върху материята, а по-скоро като материализация (проявление) на скритите в материята сили и свойства, и в крайна сметка разглеждат материята като проявление на Бог. Почти всички езотерични концепции приемат еволюцията, но я разглеждат в по-разширени рамки от научните концепции. Според тях основна е еволюцията на Духа, тя ръководи еволюцията на материята.

Периодично в общественото пространство с нова сила се подновява старата битка между привържениците на сътворението и защитниците на еволюцията. В сблъсъка на идеологиите се раждат най-разнообразни идеи и концепции, за някои от тях ще разкажем накратко.

Интелигентното сътворяване (Intelligent design)

Интелигентният дизайн или интелигентно създаване, сътворяване (Intelligent design, ID) е идеята, че определени свойства на Вселената и живите организми са продукт на дейността на **интелигентна причина или агент**, а не на случайни процеси като естествения отбор. Мнозинството представители на научната общност не считат **ID** за научна теория, а просто за още един опит да се въведе свръхестествена намеса в произхода на живо-

та. Според тях **ID** не е наука, защото не може да се провери експериментално, не може да предскаже бъдещи събития и не издига никакви нови хипотези.

Според концепцията за Интелигентното сътворяване, животът на Земята е бил създаден от **интелигентен агент**



или агенти. Привържениците на идеята търсят доказателства – „признаци на интелигентност, „*signs of intelligence*“ — физически свойства на обекти, изискващи за обяснението си интелигентно проектиране. За такива знаци се смятат: **нередуцируемата сложност** (irreducible complexity), **информационните системи и механизми** и **специфичната сложност** (specified complexity). Живите системи притежават един или повече такива признаци, следователно поне някои аспекти на живота са интелигентно проектирани. Това противоречи на официалната биология, която обяснява природния свят изключително на базата на неутрални физични процеси като мутациите и естествения отбор. Привържениците на **ID** считат, че дори и интелигентната причина или агент да не може да се наблюдава директно, неговото **въздействие** върху приро-

дата може да бъде установено.

Нередуцируема сложност (Irreducible complexity)

„...Система, съставена от няколко добре пасващи и взаимодействащи си части, всяка от които допринася за

функцията на цялото; премахването на всяка от частите разрушава функционалността на системата.“

Привържениците на **ID** твърдят, че естественият отбор не може да създаде системи с нередуцируема сложност, защото функцията, подлежаща на отбор, се появява само след „сглобяването“ на частите на системата. Оригиналните примери за нередуцируемо сложни системи включват флагелума на бактериите, каскадата на кръвосъсирването, камшичетата на инфузориите и адаптивната имунна система.

Според критиците на **ID** аргументът за нередуцируемата сложност предполага, че необходимите части на системата винаги са били необходими и следователно не може да са били прибавени последователно. Според тях дадено свойство може първо само да е давало предимство

на носителя си, а едва след това да е станало необходимо, след като са се изменили и останалите компоненти. Освен това, еволюцията често действа чрез премахване или промяна на съществуващи части, а не чрез добавяне на нови.

Специфична сложност (Specified complexity)

ID концепцията за специфична сложност (**specified complexity**) е развита от William Dembski – математик, философ и теолог. Според Dembski, когато една система показва специфична сложност (т.е. едновременно е сложна и специфична), това е доказателство, че тя е създадена от интелигентна причина, а не от естествен или случаен процес. „Една буква от азбуката е специфична, без да е сложна. Дълга поредица от случайни букви е сложна, но не е специфична. Един сонет на Шекспир е едновременно сложен и специфичен“, казва Dembski. Той счита, че по подобен начин могат да се характеризират и живите системи, особено „дизайнът“ на молекулните секвенции на функционалните биомолекули – ДНК и белтъците.

Dembski дефинира понятието комплексна специфична информация (Complex specified information, CSI) като всичко, което има шанс по-малък от 1/10150, да се случи по естествена (случайна) причина. Критиците твърдят, че Dembski използва „елиминативен филтър на обясненията“ (eliminative explanatory filter) – премахва обясненията последователно: първо подредеността, после случайността, и накрая оставя само възможността за **ID**. Те счи-

ФУТБОЛИСТЪТ ХРИСТО БОНЕВ БЕ ИЗБРАН ЗА ПОЧЕТЕН ДОКТОР НА УНИВЕРСИТЕТА

Христо Бонев стана почетен доктор на Пловдивския университет. Известният футболист от близкото минало, състезавал се за "Локомотив" - Пловдив и националния отбор, беше удостоен с високото звание за големия му принос в развитието на спорта по предложение на катедра "Теория и методика на физическото възпитание" при Педагогическия факултет. Бонев е доктор по спортна педагогика, защитил е дисертация на тема "Психологическа подготовка на висококвалифицирани спортисти".

Тържествената церемония се състоя на 23 април в шеста аудитория. Христо Бонев беше представен от ръководителя на катедрата проф. дпн Веселин Маргаритов, който е и заместник-председател на Държавната агенция за младежта и спорта. Почетния диплом и знака на Пловдивския университет връчи лично ректорът проф. дфн Иван Куцаров.

Новоизбраният доктор



Ректорът проф. Иван Куцаров връчва почетния диплом на новоизбрания доктор хонорис кауза

хонорис кауза прочете академично слово, след което беше прожектиран документален филм, отразяващ някои от най-забележителните моменти от богатата му спортна кариера.

Сред гостите бяха управителят на Пловдивска област г-н Тодор Петков, вицепрезидентът на "Локомотив" Кузман Маринков,

спортни деятели, общественици, почитатели на най-големия футболен талант на града под тепетата.

Няколко дни по-късно Христо Бонев беше награден от президента на Република България Георги Първанов с орден "Стара планина".

"Пловдивски университет"

Христо Бонев е роден е на 3 февруари 1947 г. в Пловдив. Играл е за Локомотив - Пловдив, ЦСКА и АЕК (Гърция). В "А" група има 410 мача и 185 гола. В националния отбор на България дебютира на 22 март 1967 г. и е изиграл 98 мача (на второ място) и 47 гола (рекордьор), 42 пъти е капитан. Участва на световните първенства през 1970 и 1974 г. Три пъти е избран за най-добър футболист на България - 1969, 1972 и 1973 г. Завършва ВИФ и треньорската школа в Кьолн. Участва в прощалния мач на Лев Яшин през 1971 г. в Москва. Един от най-големите български футболисти за всички времена, заема третото място в анкетата на в. *Ноцен труд* за футболист на века у нас. Бенефисът на Бонев е на 16 септември 1984 г. в Пловдив, когато идват редица звезди като Боби Мур, Волфганг Оверат, Ян Томашевски, Зигфрид Шолтишик, Ференц Бене, а треньори са Щефан Ковач и Райко Митич. Гост е и Лев Яшин.

От 1996 до 1998 г. е начело на националния отбор, като го класира за световното първенство във Франция.

БИТКАТА НА ИДЕОЛОГИИТЕ...

ОТ СТР. 4

тат, че това е "изкривяване" в предварително известна посока на избора на едно от множество възможни обяснения.

- Хармонизираната Вселена (Fine-tuned universe)

Това е един от ID аргументите, който излиза извън рамките на биологията. Според него ние живеем в хармонизирана Вселена (fine-tuned universe), притежаваща множество свойства, които правят живота възможен и които няма как да са възникнали случайно. Тук се включват стойностите на физичните константи и много други. Ако някоя от тези константи има-

ше макар и малко по-различна стойност, светът щеше да бъде коренно различен и много от нещата, които познаваме (химични елементи, галактики и пр.), въобще нямаше да могат да се формират. Ролята на интелигентния дизайнер тук е в осигуряването на определените условия, довели до крайния резултат – нашата Вселена. По същество този аргумент съвпада с изказания от други автори антропен принцип (anthropic principle), който в различните си форми общо взето твърди, че животът съществува, защото Вселената е способна да поддържа съществуването на живот.

Някои критици обвиняват поддръжниците на тези аргументи в липса на въображение – ако параметрите на Вселената бяха различни, вероятно нямаше да е възможен животът в познатата ни форма, но вместо него биха могли да съществуват други форми на живот.

- Дизайнерът на дизайнерите (The designer or designers)

Аргументите на ID нарочно избягват да формулират същността на интелигентния агент. Те не твърдят например, че Бог е дизайнерът, макар че понякога това се подразбира. Има и представители на ID, които считат, че интелигентни-

ят агент може да е високоразвита извънземна цивилизация. Dembski прави важното допълнение, че нито един интелигентен агент, който е **само физически**, не би могъл да съществува преди възникването на Вселената или живота. Връзката с креационизма е най-ясно изразена при тези представители на ID, които считат, че дизайнерът е Бог, възприеман според идеите на някоя от официалните религии, най-често християнството.

По материали от Уикипедия, подбрани и обобщени от гл. ас. Евелина Даскалова

Следва

КОНФЕРЕНЦИЯ, ПОСВЕТЕНА НА ДОГОВОРА ОТ РИМ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ЕО

По инициатива на Министерството на външните работи и под патронажа на г-н Ивайло Калфин - вицепремиер и министър на външните работи, в България се чества 50-годишнината от подписването на Римския договор за създаване на Европейската общност. В рамките на инициативата, която се осъществява съвместно с Българската асоциация за изследвания на Европейската общност, са предвидени и три конференции в областта на европейската интеграция, съпътствани от тематични изложби.

Домакин на първата проява бе Философско-историческият факултет на Пловдивския университет "Паисий Хилендарски". Дискусионният форум на тема "От римските



Откриването на конференцията: на преден план са вицепремиерът Ивайло Калфин, ректорът проф. Иван Куцаров и деканът на ФИФ доц. Мария Шнитер

договори към бъдещето на разширения Европейски съюз: гражданско участие, демократичност, конституционален дебат, идентичности"

се проведе на 13 април 2007 г. в 6. аудитория.

Сред участниците бяха вицепремиерът г-н Ивайло Калфин, Н.пр. г-н Майкъл

Хъмфрис - посланик, ръководител на Постоянното представителство на Европейската комисия в София, г-н Марио Милушев - директор на Дирекция "Европейска интеграция" в Министерството на външните работи, г-н Красимир Николов - главен секретар на БЕКСА и др. Гостите и участниците в конференцията бяха приветствани от ректора на Пловдивския университет проф. д-р Иван Куцаров.

Следващите две конференции са в Свищов ("Приобщаване на България към икономиката на Европейския съюз", 22 май) и във Варна ("Участието на България в общата външна политика на Европейския съюз - възможности и предизвикателства", 8 и 9 юни).

"Пловдивски университет"

ВОДЕЩИ ЖУРНАЛИСТИ ОТ НАЦИОНАЛНИ МЕДИИ УЧАСТВАХА В ПЪРВИЯ СЕМИНАР НА АСУМ

**Емилия
ХАНДЖИЙСКА**

На 14 и 15 април в София се проведе първият работен семинар за членовете на Асоциацията на студентските и университетски медии (АСУМ), учредена през месец февруари 2007 година в Благоевград. Събитието бе част от проекта „Създаване на нови механизми за подобряване на професионалното развитие на студентските и университетските медии в България". Такива семинари, по думите на Кристина Джаджарова - председател на организацията и лидер на проекта, са мястото, където подобни амбициозни задачи най-добре се изпълняват.

През първия ден беше демонстрирана възможността за осъществяване на една от основните цели на АСУМ, а именно - да служи като мрежа за обмен на опит, инфор-

мация и идеи. Организаторите бяха избрали за мотото на срещата думите на Егзюпер: „Най-важно е общуването между хората". В една от модерно оборудваните зали за презентации на Илиев център (административна сграда на Американския университет) в столицата се проведеха дискусии с участието на водещи журналисти от български и чуждестранни медии. За бъдещето на различните видове медии своите гледни точки представиха Валери Запрянов - главен редактор на списание „Тема", Васил Атанасов - главен редактор на вестник „Дневник", Бистра Андреева - редактор на списание „Едно", Бойко Василев - водещ на "Панорама" по Българската национална телевизия, Николай Стоянов - програмен директор на радио и телевизия „City", Атанас Генов - дирек-

тор на радио „Едно", Арноут Ван Линден - декан на Факултета по журналистика в АУБ, Димитър Сотиров - изпълнителен директор на Българската медийна коалиция, Александър Кашъмов и Диана Банчева от Програма "Достъп до информация".

Настоящите членове на АСУМ са преподаватели, редактори и студенти от различни медии към осем от най-големите университети в страната. Те са мотивирани да фокусират по-сериозно вниманието на обществеността и да се върви към професионално отношение в дейността на академичните медии. Общо е виждането, че развитието на съответната медия, била тя вестник, списание, радио или телевизия, трябва да се осъществява чрез партниране както между академичните медии, така и с професионалните медии и изяви

журналисти, които да се привличат в Експертния съвет на организацията.

През втория ден в една от конференнтните зали на Университета за национално и световно стопанство се проведе обучителен семинар под наслов „От идеи към действие". Обучението имаше за цел да покаже основните стъпки, които се следват при изпълнението на даден проект или програма - проучване на нуждите, анализ на заинтересованите страни, подготовка на предложението, търсене на източници на финансиране и др. Това беше изключително ползотворна колективна дейност, умело направлявана от водещия лектор Людмила Георгиева. Напътствията на г-жа Георгиева показаха, че за спечелването и осъществяването на проект трябва да се

УРОЦИТЕ НА ИСТОРИЯТА КОРУПЦИЯ

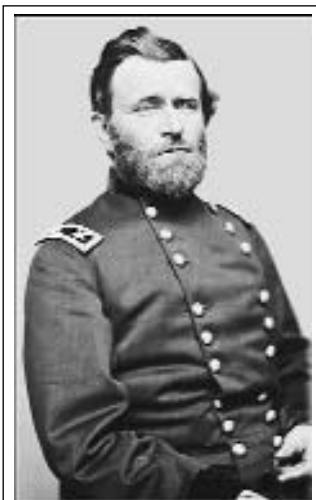
Ас. д-р Симеон КАЦАРОВ

Урок I

САЩ. Времето на 18-я президент на САЩ - Юлисис Симпсън Грант - 1869-1877 г. Америка е разделена на две - победеният Юг и триумфираният Север, започва да се изгражда ново общество, началото е поставено с Реконструкцията на Юга. Грант идва на власт със славата на главнокомандващия, който слага край на Гражданската война (1861-65 г.), но и с надеждата, че ще възстанови разрушеното единство. Реалността обаче е съвсем друга - президентството на генерала ще се запомни с една от най-тежките корупции в историята на САЩ. Корупционните схеми са от "класическия" тип в този жанр. Една от тези схеми се развива на основата на започнатата с добри намерения Реконструкция. В Юга се назначават "поголовно" авантюристи и жадни за бързо забогатяване северняци, единственият критерий е верността и това да не са свързани с политическия елит на Юга преди войната. Новата администрация има две важни задачи: да унищожи изцяло старото южняшко общество и да измъкнат максимална печалба от постове си. Един от най-характерните приме-

ри е губернаторът на Луизиана, който има в банковите си сметки около 100 хил. долара при годишно възнаграждение 8 хил. долара. Югът просто трябва да си плати за войната.

Другата основа за развитието на корупцията са държавните поръчки. Такава поръчка е причината за един



Генерал Грант

от най-шумните скандали в управлението на Ю. Грант - "Креди Мобиле" (1872 г.). Фирмата "Юниън пасифик" получава поръчка за построяването на жп линия, която да свързва Чикаго със Сан Франциско. Тази компания заедно с един от директорите на американските пощи създават корпорация, наречена "Креди Мобиле". Тя

Авторът запазва правото на всеки, който не е съгласен с така поднесените "уроци", да ги сподели с читателите!!! Всяка прилика със съвременни лица и събития не е случайна!!!

успява да получи около 5 млн. долара за работа, която не струва повече от 3 млн. долара. За да не се разкрие схемата, се отпускат множество "стипендии" от черната каса на депутати и висши администратори, включително вицепрезидента, говорителя (председателя) на Конгреса и трима министри от кабинета на Грант. Вестниците все пак надушват скандала и го правят всеобщо достояние. Последиците от това обаче са минимални, Грант не наказва нито един от виновниците. Но и самият ген. Грант не е наказан от американците - на изборите през 1875 г. той е преизбран с огромно мнозинство.

Урок II

Франция. Третата република, период на политическа нестабилност и множество политически и икономически проблеми. Отлична почва за развитие на корупцията. В този период от френската история се развива емблематичната за политическа корупция "Панамска афера". Началото и се поставя от Фердинанд Лесепс, който

през 1879 г. основава "Обща компания за строителство на междуокеански канал". Новата компания трябва да построи канал, който да свързва Атлантическия с Тихия океан през Панамския провлак. Лесепс има зад себе си една успешна авантюра в Суец и това засилва доверието на инвеститорите в новото му начинание. Изпълнението на плана в Централна Америка се оказва много сложно и постепенно средствата, предвидени първоначално, са надвишени двукратно, а през 1888 г. компанията фалира. Това предизвиква разоряването на близо 850 хил. души, вложили в компанията своите спестявания. През 1892 г. в хода на разследването се разбира, че за да прикрие нарушенията си компанията е подкупувала системно собственици и редактори на вестници, висши длъжностни лица, депутати, министри, дори и няколко министър-председатели. Въпреки стряскащите разкрития за политическа корупция, под отговорност са подведени само второстепенни служители.

ВОДЕЩИ ЖУРНАЛИСТИ...

ОТ СТР. 6

подходи с огромна доза енергия и ясно поставени цели, за да се стигне до реализирането на идеи, които на пръв поглед изглеждат, вероятно, твърде дръзки. Участниците в семинара бяха поздравени от ректора на УНСС проф. Борислав Борисов, който заяви, че е силно впечатлен от

начинанието и отправи покана новата среща на АСУМ да се проведе в ръководения от него университет.

Кристина Джаджарова обяви, че следващият работен семинар се планира за края на настоящата година. А дотогава се очаква нови членове да се присъединят към Асоциацията.

МЕЖДУНАРОДНИЯТ ДЕН НА КНИГАТА И АВТОРСКОТО ПРАВО

Международният ден на книгата и авторското право - 23 април, беше отбелязан и в Пловдивския университет. Университетската библиотека подари на всеки читател, посетил я през този ден, по една книга от съвременен български автор, осигурена от издателство "Захарий Стоянов".

Този ден се чества от 1996 г.

насам по инициатива на ЮНЕСКО като признание за ключовата роля на четенето за развитието на личността. В дните от 23 до 27 април в цялата страна се проведе редица инициативи, посветени на книгата и четенето.

"Пловдивски университет"

ЕЗИК
МОЙ...

НОВИЯТ ПРАВОПИСЕН НА СЛЯТОТО, ПОЛУСЛЯТОТО

Гл. ас. д-р Теофана ГАЙДАРОВА

Проблемът с българския правопис е актуален, тъй като през последните две десетилетия не се обръща особено внимание на приложението на книжовноезиковите норми. Занемарена е работата както в училище, така и в средствата за масова информация, и в издателската дейност. Може да се каже, че само кандидатстващите във висшите учебни заведения, явяващи се на изпит по български език, придобиват сравнително висока езикова култура. Правописният проблем е свързан и с небрежното отношение към него, и с нормативната база и нерешените въпроси, поставени от Нов правописен речник на българския език. Появата на нов речник през 2002 година беше изключително навременна, защото бурното развитие на обществото, икономическите и политическите промени поставиха и множество въпроси пред правописа като система и норма.

Това е вторият академичен правописен речник (първият бе публикуван през 1983 година), регистриращ промените, настъпили през последните двайсет години. По-късно излезе и второ издание на речника, в което не е отбелязано, че е преработено. И то наистина не е такова, защото в него са нанесени някои незначителни поправки главно в уводната част. Въпреки очевидните си недостатъци това е единственият нормативен речник на съвременния български книжовен език, защото с разпореждане на Министерския съвет № 936 от 27.XI.1950 е възложено на Института за български език при БАН да проучва и да внася единство в правописа ни, като за целта внимателно следи, регистрира и анализира измененията, настъпили в резултат от развитието на книжовния език. В този смисъл само издадените от Института за български език правописни речници представляват официални справочници за българския правопис и правоговор.

Новият речник доста се отличава от досегашния по това, че е значително по-пълнен и по-съвременен. Словниковите единици в него са актуализирани чрез включването на нови думи и отпадането на редица остарели и неактуални думи. Това естествено се налагаше от “политическите и икономическите промени, които доведоха и до засилен стремеж да се демократизира и

писменият език. Във всекидневния периодичен печат, а по-късно и в по-широки сфери от книжовния език, навлязоха редица нови думи и изрази, като наред с това се ускори и процесът на заемане на чужда лексика – главно от английския език. Неконтролираното възприемане на чужда терминология още повече усложни състоянието на книжовноезиковата практика. Появиха се нови тенденции в правописа и пунктуацията – например при дублетните форми, при слято и разделното писане на думите, при транскрипцията на чужди имена и транслитерацията на български имена на латиница, при употребата на някои преприетелни знаци и др.” /Нов правописен речник на българския език 2002, стр.9/.

Авторите на речника изхождат от единствено правилния принцип – от правоговора към правописа, т.е. в правописа да намерят решение онези думи и форми, които са се утвърдили по естествен път в говорната практика. В този смисъл речникът отговаря на изискванията на обществото, а и изпълнява функцията си. Защото същността на правописния речник е разработването на система от правила за писмено предаване на устната реч, а словникът е илюстрация за прилагането на тези предписания.

Освен това, следвайки създадената вече традиция, макар и да не му е свойствено, речникът ре-

С този текст започваме една поредица във вестника, в която под рубриката "Език мой" ще проследим някои важни аспекти от развитието на българския език.

гистрира някои типични правоговорни особености (например ударението), но с това той още повече защитава ролята си на основен документ за съвкупността на книжовноезиковите норми и предписания.

Основна задача на един правописен речник е също да създава предпоставки за подобряване на езиковата култура на носителите на книжовния език и със своята категоричност да регистрира факти, а не да представя развойни тенденции.

Определена некатегоричност и неяснота се наблюдава в някои словоформи и при цели категории думи в Нов правописен речник на българския език.

Особено интересни са проблемите, свързани със слято, полуслято и разделното писане на думите.

Едно от правилата за слято писане на съществителни имена гласи, че слято се пишат сложни съществителни имена (предимно със съставки от чужд произход), в които подчинената основа е съществително име, свързано с главната основа без съединителна гласна. Днес такива имена се пишат слято или под влияние на традицията (като наложени в писмената практика форми със слято писане), или в случаите, когато техните съставки (първата, втората или двете) не се употребяват като самостоятелни думи в езика (например: *вакууманарат, голлиния, голмайстор, емиллак; айскафе, джазбенд, джемсейън* и т.н.). При тези имена главното ударение пада върху подчинената (първата) основа. Сложни съществителни имена от посочения тип днес се образуват извънредно активно в съвременния български книжовен език. Когато съставните от такива имена се употребяват и като самостоятелни думи, те се пишат отделно. (Това е в съгласие с писмената практика, в която има ясно изразена тенденция

за разделно писане на посочения тип сложни думи, особено на новите от тях): например: *бизнес отношения, бърнджи скокове, дерби среща, допинг контрол, дроб сарма* и т.н. Предельно ясно звучащото правило обаче не е приложено напълно системно в словника. Смятаме също така, че наложеното от речевата практика не просто трябва да се регистрира в един правописен речник, а да се регулира, класифицира и унифицира, за да се сведат до минимум колебанията при изписването на и без това проблемните думи със слято, полуслято и разделно писане.

Така например правилата определено се налагат в думи като *торлюговеч, имамбаялъ, чамсакъз, шамфъстък, небетишкер* със слято писане или пък в *рахат локум, шиш кебап, тахан халва, дроб сарма, икембе чорба, стомна кебап, тас кебап, боб чорба, грис халва, крем карамел, крем пита, крем супа* и др. с разделно писане.

Неаргументирано е разделното писане на съществителното име *шах майстор*, след като при *голмайстор, концертмайстор, церемониалмайстор, балетмайстор, гротмайстор* се препоръчва слято писане.

Същевременно неясно е защо *шах клуб* и *шах майстор* са изведени в специалното приложение 17 “Списък на думи с разделно писане” (стр.1067-1069), а *шахтурнир* е дадена в словника със слято писане.

По отношение на голяма част от думите, образувани с втора съставка *майстор, клуб* и др., не е ясно кое правило се прилага и как се тълкува първата им съставка – дали като съществително име или като прилагателно. При тях има голямо разнообразие, като се наблюдава и слято, и полуслято, и разделно писане, например, слято се пишат *яхтклуб, жокейклуб*, полуслято се изписва *кафе-клуб*, а за *гей клуб, голф*

РЕЧНИК И ПРОБЛЕМИТЕ И РАЗДЕЛНОТО ПИСАНЕ

клуб, денс клуб, кърлинг клуб, тенис клуб, фитнес клуб, шах клуб се препоръчва разделно писане.

Не е ясно също на какво основание *кафе пауза* се пише разделно, а *кафе-аперитив*, *кафе-бар*, *кафе-бюфет*, *кафе-клуб*, *кафе-сладкарница* – полуслято.

Защо *шоубизнес* и *шоупрограма* са представени със слято писане, след като (независимо от традицията) напълно отговарят на изискванията за разделно писане. Същото се отнася и за *тестпрограма* и *тестпилот*. И какво е основанието те да се пишат слято – по традиция или в съгласие със съвременната писмена практика.

Кое налага полуслятото писане на *дом-паметник* в словника /стр.285/ и на *храм-паметник* в предговора /стр.53/, където дори *храм-паметник* се дава като пример за полуслято писане наред с думи, в които при членуване и при образуване на форми за мн.ч. се променя само втората част /т.36.1/. В Приложение № 17 обаче същата дума */храм паметник/* е изписана разделно наред с *град паметник*. Синтактичното съчетание *къща музей* липсва в новия речник. Явно е преценено, че е историзъм.

Или пък каква е формалната разлика между *гръко-католик* и *българо-хоромеданин* или *англо-католицизъм*. Тук слятото писане отговаря недвусмислено на посочените в предговора правила и би трябвало да се приложи и за *гръко-католик*.

Не е изяснен и въпросът за слято или полуслято писане на прилагателните имена, означаващи два или повече цвята.

Категорично в предговора се дефинира, че прилагателни имена, в които подчинената основа е наречие, свързано с главната основа със съединителна гласна, се пишат слято /стр.47, т.33.10/. Например: *аленочервен*, *бледосин*, *вечнозелен*, *изумруденозелен*, *мастиленозелен*, *медночервен*, *огненочервен*, *светлосин*, *яркочервен*, *тъмнокафяв*, *лимоновожълт*, *златистожълт*, *лилавосребрист* и т.н. В това отношение се наблюдава категорично единство между предговора и

словника.

Същевременно т.37.3.3. от стр.56 формулира изискването сложни прилагателни с цели основи на качествени прилагателни имена да се изписват полуслято, например: *бяло-зелено-червен*, *жълто-зелен*, *синьо-зелен*, *черно-бял* и др. Словникът обаче предлага две групи прилагателни от този тип, а за нас остава въпросът каква е разликата между тях.

- с полуслято писане */черно-бял; синьо-червен, синьо-зелен; сиво-бял, сиво-зелен, сиво-кафяв,*



сивкаво-червеникав; зелено-жълтеникав, зелено-син; розово-бял, розово-син; жълто-зелен, жълто-кафяв, жълто-червен, тъмносиво-черен, тъмночервено-кафяв и др./

- със слято писане */кафяворозов, кафявосив, кафявочервен, кафеникавожълт, кафеникавозелен, кафеникавочервен; синкаво-зелен, синкавозеленикав, червеникавокафяв, лилаворозов* и др./

Ясно е, че трябва да се установи единство в полза на полуслятото писане, тъй като това са сложни прилагателни имена с цели основи на качествени прилагателни.

Объркване предизвиква също така и слятото писане на съчетанието от относителни прилагателни *меднокалаен*, след като *медно-никелов*, а и всички подобни сложни думи в словника се пишат полуслято.

Неаргументирано е също та-

ка полуслятото писане например на *административно-управленски* и *административно-наказателен*, след като те могат да се тълкуват като съчетания от прилагателно и съществително име, чиито части се пишат разделно /административно управление, административно наказание/.

Недоумение предизвиква също така слятото писане на *донемайкъде* и полуслятото на *немайкъде* или *от немайкъде*.

Примерите могат да бъдат още много. Ясно е, че проблемите на слятото, полуслятото и раз-

но ще изпълнява ролята си на правописно ръководство. Не е цел на настоящите бележки и определянето на това, дали вярно или невярно, коректно или некоректно, в съответствие с традицията или със съвременните тенденции е представена дадена форма. Единствената ни цел е да посочим някои от случаите /те изобилстват в речника/, в които няма единство и яснота при писането, а това затруднява и обръква пишещите. Смятаме също така, че авторите на речника трябва да направят подробно приложение за измененията, настъпили в правописа на отделни думи и на цели групи от думи, да определят категорично дублетите и паронимите, защото неспециалистите трудно ще се ориентират, а и не са длъжни да сравняват и съпоставят, да търсят противоречията между предговора и словника или между отделните речникови единици. А и как това ще става еднолично, след като целта на речника е въвеждането на единство?

В този смисъл важен е и въпросът как ще се популяризира речникът, как той ще стане достояние на хората, които пишат на български език, но не се занимават с правописните проблеми? Как цялата общественост ще разбере за настъпилите промени и ще ги прилага в ежедневието си писмена практика, след като почти пет години след издаването на речника той не е много популярен? И как ще се приложат те в издателската работа, след като в нея от години наблюдаваме крайна езикова некомпетентност и ниска езикова култура?

На тези въпроси категорично и авторитетно трябва да отговори Институтът за български език.

Явно е, че появата на *Нов правописен речник на българския език* през 2002 г. беше изключително ценна и навременна. Същевременно обаче е необходимо да се обмислят и ликвидират получените се несъответствия, за да може той пълноценно да изпълнява функцията си на правописно ръководство за българина, на фактор за повишаване на неговата езикова култура.

МОЯТА ЯДРЕНА ПЪТЕКА

Проф. дфн Никола Балабанов

По оста на времето тя има почти половинвековна дължина. Началото ѝ е отбелязано с участието ми в Международна младежка конференция за мирно използване на атомната енергия, през август 1958 година. Първите ми самостоятелни стъпки са свързани с дипломната работа по неутронна физика и участието в създаването на катедрата по атомна физика в Пловдив. Благодарение на професор Леон Митрани, ние, неговите сътрудници, излязохме на едно от шосетата на българската физика. По-късно, чрез активното сътрудничество с Обединения институт за ядрени изследвания (Дубна), катедрата ни навлезе в



магистралата на ядрената физика. Свидетелство за това са десетките статии в авторитетни специализирани списания и доклади на международни научни конференции.

На следващите страници ще разкажа накратко за моите и на моите колеги резултати, получени в областта на ядрената физика.

ОТ СТУДЕНТСКАТА БАНКА – В ЕПИЦЕНТЪРА НА ЯДРЕНАТА ФИЗИКА

Моето навлизане в света на ядрената физика започна с едно малко чудо. Това се случи през лятото на 1958 година.

Беше краят на юни – сесийно време. Като всеки студент, аз имах само една грижа – да положа успешно изпитите и да завърша благополучно учебната година. Когато вече се виждаше краят на сесията и правих планове за ваканцията, ми съобщиха, че съм определен да участвам в Международна младежка конференция за мирно използване на атомната енергия в Москва. И до сега се учудвам как съм приел това предизвикателство – аз, студент третокурсник, да представям страната на международен форум. Нещо повече, аз се съгласих не само да присъствам на конференцията, а и да взема участие в планираните дискусии. Днес, след като съм участвал в десетки конференции, симпозиуми и семинари, съм много по-въздържан в това отношение.

Веднага след последния изпит отидох при доцент Леон Митрани – моя преподавател по атомна физика. Като прегледа програмата на конференцията, той ме насочи към Елисавета Карамихайлова – старши научен сътрудник във Физическия институт на БАН. Нейните изследвания върху радиационната обстановка на страната съответстваха на една от обявените в програмата дискусии.

Така съдбата ме срещна с една забележителна личност (без тогава да осъзнавам това), чието житие по-късно ще включва сред биографиите на “амазонките във физиката” (в книгата “Светила на физиката”, излязла в Пловдив през 2001 г.).

Елисавета Карамихайлова е може би първият ядрен физик в България или както я нарича Пенка Лазарова – “Първата дама на българската физика”. Тя е работила в Радиевия институт във Виена, по-късно в Кембридж. В началото на 30-те години на 20-и век е изследвала взаимодействието на алфа-частици с леки ядра (в каквито изследвания е бил открит неутронът), а по-късно – взаимодействие на неутрони с тежки ядра (при тези реакции е открито деленето на ядрата). Както се вижда, нашата сънародничка е била по онова време на предния фронт на ядрената физика.

И така, Е. Карамихайлова стана моят първи научен ръководител. Тя ми предостави своите резултати от измерванията на радиоактивността на въздуха и водите, както и литература по тези въпроси. Така аз подготвих изказване, акцентирайки на завишения радиационен фон, следствие на опитите с ядрено оръжие. Госпожа Карамихайлова одобри текста, след което го

дадох за превод и за мнение на Ирина Червенкова – асистент по руска литература. Пиша тези подробности, защото изказването беше написано в духа на онова време – със заклеяващи фрази по адрес на “американския империализъм”.

В края на юли потеглих за Москва. Пътувах в едно купе с Ирина, което беше огромно удоволствие. Дъщеря на един от най-изтъкнатите партийни ръководители след 9.IX.1944 – Вълко Червенков, тя беше пословично скромна и интелигентна. Онова лято ми вървеше на срещи със знаменитости.

Конференцията беше открита на 1 август във физическия факултет на МГУ. В конференцията участваха представители на 27 страни. Освен всички социалистически страни, в нея бяха представени млади учени от САЩ, Англия, Франция, Западна Германия, Италия, Япония, Бразилия и др. Струва ми се, че само аз бях студент – най-младият участник. Имахме удоволствие да слушаме доклади на изтъкнати съветски учени. В програмата на конференцията бяха включени посещения на институти и обекти, свързани с използването на атомната енергия: първата атомна електроцентрала в Обнинск, институтите по физикохимия и металургия, Селскостопанската академия и др. Най-важното за мене посещение беше в Обединения институт за ядрени изследвания (ОИЯИ) – гр. Дубна. Посрещна ни лично неговият пръв директор – Д.И.Блохинцев. Тогава видях най-мощния в света ускорител – синхрофазотрона, пуснат през 1957 г. Може да се каже, че съм сред първите българи, посетили ОИЯИ – той беше създаден две години преди това (1956 г.) и нашето сътрудничество току-що започваше.

Своето изказване направих в дискусията след доклада на професор Лебедински “Радиоактивните отлагания и техните последиствия за човечеството”.

Мога да се похваля, че в излезлия през следващия месец брой на научно-политическия журнал “Международная жизнь”, в статия, посветена на конференцията (“Атом - на службу миру”, стр. 112), беше споменато само моето име сред всички участници: “Представителят на България Н. Балабанов в своето изказване заяви: “Експерименталните взривове на термоядрени бомби представляват опасност не само за нас, свидетелите на тези опити, но и за бъдещите поколения”. И това е действително така. Суровата научна истина ни застава да признаем, че в средата, в която живеем, в резултат на изпитанията на ядрено оръжие са станали съществени физически изменения...”

В духа на днешните критерии мога да кажа, че това е първият цитат на мой “труд”. Самият “труд” е загубен, но това не

е толкова важно.

ПЪРВИТЕ СЪПКИ

Важен етап в моето обучение и навлизане в бъдещата професия беше дипломната ми работа. На нея посветих всички пролетни месеци на 1960 година. Имах чувството, че нейната разработка ми даде повече, отколкото всички девет семестъра преди това. Истината навярно е в това, че дипломната работа е като айсберга – видимата част на всички натрупани през студентските години знания, без които едва ли може да станеш специалист.

На пръв поглед възложената ми тема беше прозаична – да изследвам разпределението на неутронния поток в един парафинов цилиндър. Но ако си представиш този цилиндър с неутронния източник вътре в него като миниатюрна “активна зона” на ядрен реактор, може да усетиш онази тръпка, без която никоя изследователска дейност не може да бъде пълноценна. Аз усетих тази тръпка, затова смятам, че дипломната работа ме превърна от пасивен консуматор на знания до тогава в начинаещ изследовател.

В процеса на подготовката за измерванията трябваше да възпроизведа поне половината от практикума по ядрена физика, който две години преди това бях “преминал” с характерната за студента пасивност. Сега обаче всичко трябваше да извърша самостоятелно. Научният ми ръководител Васил Христов ми предостави една стая в мазето на Ядрения институт, където се чувствах много добре. В същия сектор работеха като младши научни сътрудници Георги Тумбев, Илия Мишев и Елмир Дерменджиев, с които общувах и обсъждах проблемите си. Нито те, нито аз тогава подозирахме, че много по-късно – след около 40 години ще стана рецензент за професурите и на тримата.

Втората голяма придобивка, получена при разработването на дипломната работа, беше “срещата” ми с научната литература. Дотогава четях само учебници, доколкото имаше такива. Заради дипломната работа аз се снабдих практически с цялата налична за онова време литература по неутронна и реакторна физика. Голямото предимство на моето поколение беше, че “руските” книжарници ни предоставяха ценна литература за стотинки. Книгите, придобити по онова време, бяха за мене истински извор на знания и на вдъхновения – те ме приобщаваха към голямата наука.

И сега, когато минавам покрай онзи склад (превърнат в гараж), в който се пазеше “моя” неутронен източник – на около 500 метра от сградата на Института, ми става приятно. Спомням си как с активирания образец в едната ръка и с хронометър в другата (отчитах времето на разпадане) тичах до моята “лаборатория”, за да не “изгубя” много от активността. Понякога срещаш онази мила моя позната – Е. Карамихайлова и се чудех къде да скрия радиоактивния индикатор, за да не ми се скара за неспазване правилата за радиационната безопасност.

Защитих с “отличен”, но тепърва ми предстоеше да оценя значението на онова, което ми даде разработването на дипломната работа. Скъп спомен от онова време е овехтялата тетрадка с ръкописа на дипломната работа, в която се съдържа цялата методика на радиометричните измервания. Моят покоен колега Михаил Митриков ми казваше, че често давал за пример на студентите дипломанти моята “любов” към тази тетрадка.

Приятна изненада за мене беше, че с моята скромна дейност като дипломант името ми влезе в историята (по-точно в предисторията) на нашия изследователски реактор ИРТ-2000. В сборника, посветен на 25-годишнината от пускането на реактора, професор Васил Христов е написал:

“В лабораторията още преди пускането на реактора в действие бяха подготвени и защитени дипломни работи на

студенти от Физическия факултет на Софийския университет (Никола Балабанов и Лиляна Минчева) по дифузия на неутроните от Po^{210} –берилиев източник в парафинена среда и по абсолютно измерване на неутронния поток. Разработената измерителна методика беше използвана след това в практическата работа на лабораторията”.



1960 година твори се дипломната работа (снимка в общежитието)

НА “РАМЕНЕТЕ” НА МИТРАНИ

След малко повече от година – след половингодишно учителстване в с. Голямо Конаре (сега гр. Съединение) и още толкова продължило пребиваване в Софийския университет, на 1 септември 1961 г. се озовах в Пловдив – в новооткрития Висш природоматематически институт. Началото беше вълнуващо – поставяхме основите на нов университет, на нови специалности, на нови катедри.

През пролетта на 1962 г. проф. Т. Василев ми възложи да подготвя упражненията по атомна физика, които според учебния план, заимстван от Софийския университет, трябваше да започнат през следващата 1963/64 учебна година.

След една година – през септември 1963 г., в Пловдив вече имаше катедра по атомна физика – втората и досега единствена извънстолична подобна катедра. Ръководител ѝ стана доцент Леон Митрани – мойт преподавател от Софийския университет. Положих усилия и убедих нашето ръководство, че персигите “грехове” на Митрани, заради които стана нежелан в СУ, са преувеличени и са несравними с достойнствата му като учен и преподавател. Благодарение на така стеклите се обстоятелства нашите студенти имаха “късмета” да слушат един обаятелен преподавател и великолепен лектор, а ние – асистентите, “случихме” на ерудиран и изграден учен, който буквално от следващите седмици започна да ни зарежда с идеи за изследователска работа. Така при нас започна ерата “Митрани”.

И доцент Леон Митрани, и колегите, с които сформирахме екипа на катедрата – Михаил Митриков и Антон Петров, бяха назначени през септември 1963 г. Фактът, че учебните занятия по атомна физика започнаха нормално на 15 септември показва, че аз бях подготвил в основни линии практикума. След това със задружни усилия продължихме обогатяването на лабораторията.

Леон Митрани престоя четири години в Пловдив, но тези години бяха решителни за нас и заслужават да се нарекат на не-

гово име. Много преподаватели идваха от София да четат лекции, някои престояха 10-15 и повече години. Те помогнаха много за стабилизирането на физиката, но никой от тях не успя да създаде изследователски екип. Голямата заслуга на професор Митрани е именно в това – той превърна катедрата, още от първите месеци на сформиранието ѝ, в малък изследователски център.

През пролетта на 2001 година предложих да бъде присъдено почетното звание *Доктор хонорис кауза* на проф. Л. Митрани. Въпреки изненадващото “въздържане” на факултетното ръководство, предложението беше прието. Церемонията се състоя на 25 април във възрожденската къща на Георгиадис (СБУ-Пловдив). Връчвайки почетния диплом, ректорът проф. Огнян Сапарев заяви: *“Радвам се, че Университетът започва да се обръща и към хората, които са били по-тясно свързани с него”*.

Доволен съм, че имам малък принос за възстановяване името и заслугите на проф. Леон Митрани за българската наука. Скъп спомен от онова събитие е писмото, което той ми изпрати две седмици след награждаването. Ще цитирам част от него:

“Драги Кольо,

Преди всичко много ти благодаря! Не бях очаквал, че ще ми се направи такава висока чест – да ми се присъди Доктор хонорис кауза. Такава титла у нас се присъжда обикновено на чужденци и то когато искаме да се докараме на някой. За българите това става съвсем рядко и още по-рядко за реални заслуги. Май и аз имам някакви реални заслуги, щом ти така успешно си защитил пред академичния съвет моето име.

Не преставам да се възхищавам на твоето обективно и понякога може би опасно отношение към мен тогава, когато политиката определяше съвсем буквално живота на хората.

Между нас казано, това, което направихме на времето в катедрата, си беше един малък подвиг... Ние нямашме кажи-речи нищо. Имахме само желание да работим. Колко си играхме докато направим брояча за бавни електрони. Как успяхме да направим упражнението за опита на Миликан. Какъв кураж извадихме, за да помагаме на производството с използване на радиоактивни изотопи...”

Освен като учен Митрани ни остави и примера си на лектор и популяризатор. Аз се старая да следвам този пример, без да си мисля, че мога да достигна неговото равнище. Написах десетки статии и няколко книжки за популяризиране на постиженията в ядрената физика и за биографиите на някои от нейните създатели. Особено се гордея със статиите и докладите, които посветих на моите първи учители – Елисавета Карамихайлова и Леон Митрани.

Винаги ще оценявам пребиваването на Леон Митрани в Пловдив като големия шанс за катедрата и лично за мене. Не е пресилено, ако кажа, че имам възможност да видя и отида подалече, защото използвах неговите рамене.

ВЛИВАНЕТО В “МАГИСТРАЛАТА”

В началото на 1971 година постъпих на работа в ОИЯИ – Дубна. Признавам, че заминах за Съюза с голямо колебание. В Пловдив бях вече признат специалист – доцент, с готова дисертация, ръководител на добър научен екип. Респектирах се от името на Института, за който кандидатствах. Все пак надделя желанието ми да сменя тематиката на катедрата, да се включа във фундаментални ядрени изследвания. Давах си сметка, че в България (още по-малко в Пловдив) не може да се прави истинска ядрена физика. Единственото решение беше да станем партньори на ядрен център с добра експериментална база. В онова време за по-добър “партньор” от ОИЯИ не можеше да се мечтае.

В Дубна попаднах в изследователска група с опитен ръководител и добри специалисти. Скоро усетих своите предимства. Опитът ми по организирането и усъвършенстването на ядрения практикум в Пловдив и в четенето на лекциите по атомна и ядрена физика ми даваха по-широк кръг от знания, каквито колегите в дубненската група не притежаваха – те бяха много добри тесни специалисти. Ръководителят на сектора Юрий Павлович Попов ме включи в група, чиято задача се състоеше в изследване на изключително рядката реакция, при която възбуденото до високи енергии ядро (с помощта на неутрони) изпуска алфа-частици.

Пропорционалната камера, с която трябваше да се правят измерванията, още нямаше “душа” – първите експерименти бяха неудачни. С моя скромнен лабораторен опит аз успях да я съживя и да започнем успешни измервания с неизследвани ядра. Много приятно беше след няколко месеца Ю.П.Попов да ми повери ръководството на групата и да ме предложи за старши научен сътрудник като написа в обосновката: “Н. Балабанов превърна камерата от метална конструкция в ядрен детектор”.

Започна моето включване в Голямата наука. Пропорционалната камера стана моя “невеста” и се включи в артилерията на сектора “Редки реакции”. Темата бързо ме увлече. В края на 1971 година имам вече в актива си няколко измерени ядра с цял букет от спектри, с нови, оригинални резултати. Заредиха се публикации и доклади на конференции.

Бях стъпил на магистралата на ядрената физика. В някои от изследваните реакции получихме рекордно ниски сечения (вероятности), които бяха посочени в годишния доклад на директора на ОИЯИ академик Н.Н.Боголюбов. Получихме първата премия на Лабораторията по неутронна физика. Теоретичите оцениха нашите резултати и се включиха в тяхното обяснение. Излязоха две монографии по теоретична ядрена физика – на В.Г.Салавъев и на С.Кадменский и В.Фурман, в които работите ни бяха цитирани.

Беше ми много приятно да работя, да съжителствам с неутроните, да ги укротявам в нашата камера. Дори когато нарушавах забраната – при работещ реактор да влизам в тунелите с неутроноводите, изпитвах удоволствие от пронизителния звън и мигащите червени лампи, предупреждаващи, че съм в обсега на неутронния сноп.

Семейството ми живееше много добре – в уютен апартамент и блок, заобиколен от борове, по които често се гонеха катерички. Идилія! Съпругата ми се зачисли на работа в ОИЯИ



Разходка в центъра на София 3 часа преди „докторската защита“ 18 март 1982 г.



Академично слово като ректор на ПУ

и усилено работеше по дисертационна тема, зададена от Казанската геометрична школа. Дъщеря ми бързо напредна в училище и правеше успешни стъпки в музикалната школа. Очертаваха се много хубави възможности за всички ни.

За съжаление, през октомври 1972 г. в Пловдивския университет ме избраха за

заместник-ректор (без да ме питат) и ректорът настоя да си заема местото. Но всяко зло за добро. Един от първите ми административни актове като заместник-ректор беше да засили катедрата и да обявя конкурс за двама асистенти. На възражението на факултетния съвет, че няма толкова часове, отговорих, че половината състав на катедрата ще работи в Дубна. Административният пост ми даде и друга възможност – имах привилегията да ходя често в Съюза и да продължа активно да работя там. В това отношение много ми помогна директорът на Лабораторията академик Иля Михайлович Франк – лауреат на Нобелова награда по физика за 1958 година. Едно негово гостуване в Пловдив ни сближи и той “отвори” вратите на Лабораторията по неутронна физика за нас. Благодарение на неговото съдействие през следващата година постъпи на работа в ОИЯИ колегата Ангел Антонов, а след две години – Савка Маринова. По това време в съседна лаборатория на ОИЯИ работеше и друг асистент от катедрата – Антон Петров. Целта ми беше постигната – половината катедра се “пренесе” в Дубна.

Колегите Антонов и Маринова работиха успешно и защитиха дисертации с оригинални резултати, които още по-плътнo приобщи катедрата към ядрената физика. За тяхното израстване главната заслуга беше на Юрий Павлович. В началото на 80-те години в групата се включи и колегата Михаил Митриков (и съпругата му Румяна от катедрата по методика). Все повече публикации излизаха в реномирани списания, множаха се участията във всесъюзни и международни конференции.

През 1980 г., по съвет на Ю.П.Попов, аз обобщих дотогавашните изследвания и представих докторска дисертация. Предварително направих апробация във физическите факултети на университетите в Будапеща, Варшава и Лодз (където имаше бивши сътрудници на ЛНФ). На 24 декември 1980 г. (на връх Коледа) докладвах материалите по дисертацията в ОИЯИ. В резултат на обсъждането директорът И.М.Франк написа отзив, част от който ще цитирам:

“Пристигайки в Дубна, Н.П.Балабанов бързо навлезе в новата за него област на ядрената физика и скоро стана фактически ръководител на група млади сътрудници, успешно занимаващи се с търсене на реакция (n, α) при нови ядра. По вре-

ме на работата в Дубна с негово участие (n, α)-реакцията беше за пръв път изследвана с резонансни неутрони за широк кръг изотопи на атомни ядра – от цинка до хафния.

(...)

Дисертацията съдържа богата и оригинална информация за реакцията (n, α) с резонансни неутрони, анализът на която е позволила на автора да получи интересни физически резултати. Материалът на дисертацията е актуален не само за ядрената физика, но и за приложни области, по-специално за реакторостроенето.

Директор: академик И.М.Франк

“ФОТОННАТА ЕРА”

След защитата на Савка Маринова и завръщането на Михаил Митриков в България “неутронната ера” в развитието на нашата катедра приключи. Тематиката на катедрата се преориентира към друг тип ядрени реакции, възбуждани с помощта на гама-кванти – фотоядрени реакции.

Инициатор на новото направление беше друга легендарна личност от ОИЯИ – академик Георги Николаевич Фльоров. Той беше известен с откриването на спонтанното делене на ядрата (1940 г.) – по същество нов вид радиоактивност; с писмото си до Сталин по време на Втората световна война, в което предлагал да се започне създаване на съветска атомна бомба, и с решителната си намеса в шурмуването на свръхтежките ядра. Идвайки два пъти в Пловдив, той ни запали с идеята да се снабдим с ускорител от типа “Микротрон”, за да притежаваме собствена експериментална база. Така от средата на 80-те години ние насочихме усилията си към усвояване на методиките за изследване с помощта на микротрона, който действаше в Лабораторията за ядрени реакции.

Първите изследвания направихме още през 1983 година като направихме гама – и неутронен активационен анализ на няколко десетки образци от рудни находища и концентрати (получени от КЦМ-Пловдив) и зърнени култури, култивирани в пловдивския регион (получени от ВСИ-Пловдив). През следващата година изпратихме в ОИЯИ колегата Христо Христов – физик към катедрата, за овладяване на ядрените методи с микротрона. С тази задача той успешно се справи. По инициатива на Г.Н.Фльоров и под ръководството на неговия сътрудник Ю.П.Гангски започнахме изследвания на (гама-алфа) - реакция. Донякъде темата беше подсказана от предишните ни изследвания върху (неутрон-алфа) реакцията, но ставаше дума за разпадане (с изпускане на α -частици) на още по-високовъзбудени състояния на ядрата – т.н. “гигантски резонанси” (колективни ядрени възбуждания).

В продължение на няколко години бяха изследвани изотопите на голяма група ядра. Измерени бяха добивите, сеченията и функциите на възбуждане за (γ, α)-реакцията при тези ядра. Значителна част от резултатите бяха оригинални, получени за пръв път, други насяха уточнения за измерени вече ядра. Проведените изследвания обогатяваха физиката на α -разпадането, а също и на “гигантските резонанси” с нови сведения. Но те имаха и по-фундаментално значение, защото стимулираха усъвършенстването на моделните представи за обяснение поведението на ядрата в тези области на възбуждане.

Получените резултати послужиха като основа за дисертационна работа на Х. Христов. Изследванията се активизираха след като изпратихме в ЛЯР още физици за усвояване работата с микротрона и студенти дипломанти за продължаване на изследванията по фотоядрени реакции. Особено усърдие проявиха Филип Кондев и Антон Тончев, които благодарение на Х. Христов бързо навлязоха във физиката и започнаха изследвания на нови канали на фотоядрени реакции (по-късно първият защити в Австралия, вторият – в Дубна, след което и двама-

та заминаха за САЩ, където работят в момента).

В новия цикъл изследвания, провеждани с помощта на микротрона в ОИЯИ, започнахме изучаването на фотоядрени реакции, чрез които се възбуждат изомерни състояния на ядрата (мета-стабилни състояния със сравнително голямо време на живот, обусловено от “забраните” на квантовата механика). Тези реакции са един от основните подходи за изучаване на структурата на нивата, през които става заселването на изомерните състояния. Аз наричам метастабилните състояния “дар божи” за ядрената спектроскопия, защото дават възможност да се “огледат” съседните възбудени състояния и се оценят тяхната роля в букета от квантови преходи.

Като резултат на тези изследвания бяха подробно изучени фотоядрени реакции с ядрата на 20 изотопа и получени нови данни за техните добиви и интегрални сечения. В обяснението на експерименталните резултати се включи докторантката към катедрата Надежда Цонева. В нейната дисертация те бяха успешно интерпретирани с помощта на квазичастично-фонония ядрен модел. Този успех до голяма степен се дължи на водещото ръководство, което осъществи чл. кор. Чавдар Стоянов от ОИЯИ – един от ядрените теоретици, на които се дължи широкото приложение на споменатия модел.

30-годишното сътрудничество на катедрата с ОИЯИ позволи да бъдат изследвани възбудените състояния на ядрата на близо 40% от химичните елементи; получихме оригинални резултати за техните свойства. Ние успяхме да надникнем в интимния свят на тези ядра и да “видим” неща, които други преди нас не са видели.

Тези резултати завинаги ще останат в арсенала от ядрени данни като свидетели за нашето участие в Голямата наука.

“ПЛОДОНОСНИТЕ” НАУКИ

Академик Флоров обичаше да припомня, че за тъй наречените днес фундаментални и приложни науки френските енциклопедисти от XVIII век са използвали по-възвишени названия: “светоносни” и “плодоносни”. В духа на тази терминология мога да кажа, че още от самото възникване нашата катедра имаше за цел не само да пръска светлината на научните знания, но и да създава конкретни плодове – да прилага ядрено-физичните методи в различни области на промишлеността.

Една от идеите, които професор Л. Митрани ни остави, беше свързана с изследване на стъкларските пещи с помощта на гама – индикаторния метод. Първите изследвания, които през 1965-66 г. проведохме с негово участие, имаха империчен характер. След години аз подех тази идея и я превърнах в мащабна за катедрата дейност, дори в дисертационна тема. Като аспирантка по темата в катедрата се зачисли Нонка Капитанова – научен сътрудник в Института по стъкло и керамика.

В изследванията се опитахме да приложим кибернетичния подход, разглеждайки стъкларската пещ като “черна кутия”, на чийто вход внасяхме “смущение” и измервахме нейния “отговор” на изхода. Смущението предизвиквахме с пускането на радиоактивен индикатор на входа на пещта. Около нейните стени измервахме интензитета на гама-лъчите, а на изходите ѝ поточни линии – активността на готовата продукция. По такъв начин бяха изследвани 9 стъкларски пещи в Пловдив, Белослав, Плевен и Сливен. Измерванията позволиха да се определят параметрите на повърхностните и дълбочинни, надлъжни, напречни и обратни потоци, времената за пребиваване и хомогенизиране на стъклотасата, наличието на застойни зони, начините на черпене и т.н.

Придобитият в стъкларската промишленост опит пренесохме и в други технологии. С

метода на радиоактивните индикатори изследвахме ефективността на работа на металургична пещ с кипящ слой в Комбината за цветни метали, Пловдив. Същият метод внедрихме и за изучаване динамиката на движение в няколко ферментора в Завода за микробиални препарати – гр. Пещера.

Приятно ми е да си спомням за тези изследвания. В тях участваха няколко десетки студенти, със резултатите се защитиха няколко дипломни работи, през 1975 година получихме златната значка на ТНТМ. На специализирания съвет по ядрена физика Нонка Капитанова защити успешно дисертацията си и демонстрира на софийските колеги една от силните страни на пловдивската ядрена физика – умението да правим плодотворна наука.

Като основа на друго приложно направление на нашата катедра стана явлението обратно разсейване на бета-лъчи. Интензитетът на отразените от повърхността на твърдо тяло електрони зависи от неговия атомен номер и това може да се използва за различни практически цели. Още през 1967-1968 година ние започнахме разработването на прибори за измерване на дебелини на различни покрития по поръчка на Научно-изследователския институт по електромашиностроене в София.

Проявленият от много институти и предприятия интерес към бета-отражателния метод ни застави да се заемем със сериозно изучаване на физическите и технически проблеми, свързани с неговото ефективно използване.

Получените резултати материализирахме в двадесетина прибора с различно предназначение, които бяха внедрени в Оргтехника (Силистра), ЗЕСТ (София), ЗКЕ “Комуна” (Смолян), ЕАЗ (Пловдив), СКПП “Асенова крепост” (Асеновград), ОИЯИ (Дубна), ВХВП (Пловдив) и др. Тези изследвания и многобройни приложения също бяха оценени по достойнство от нашата физическа колегия, свидетелство за което е докторската степен, присъдена на доцент Агоп Сренц.

Мисля, че със своите научно-приложни изследвания катедра “Атомна физика” спечели авторитет сред специалистите в страната. Нашата дейност напълно отговаряше на лозунга на времето за използване на атомната енергия за мирни цели. Не е случаен фактът, че ние бяхме домакини и организатори на няколко поредни симпозиума за приложение на ядрено-физични методи в промишлеността.

ПОГЛЕД НАЗАД

На края на своята трудова дейност си позволих да направя малка равностетка на извървяния път – от студентската банка до професорската катедра. От моята първа изява в “ядреното поле” – Московската конференция през 1958 г., са изминали почти 50 години. От тях 45 години са слети с биографията на катедра “Атомна физика” в Пловдивския университет.

Имам основание да съм доволен от съдбата си. Аз и моята катедра дадохме своя скромнен принос както в светоносната, така и в плодоносната наука – чрез резултатите, които получихме в изследванията на атомните ядра и чрез многобройните приложения на ядрено-физични методи.

Има една дейност, която може да се смята едновременно и светоносна и плодоносна – преподавателската. Благодарение на нея хиляди наши възпитаници, въоръжени със знания по атомна и ядрена физика, създават “радиационното поле” на катедрата, което покрива територията на цялата страна. Чрез тях ние предизвикваме верижна реакция за размножаване на знанията, която е не по-малко привлекателна и полезна от верижните реакции, про-



25 април щастлив ден за славистиката в Пловдивския университет

ПЪРВА НАГРАДА за нашите полонисти в национален конкурс

Дата на събитието – 25 април. А самото събитие – обявеният за първи път от Посолството на Република Полша конкурс между българските университети, в които се изучава полонистика. Представени бяха университетите в София, Пловдив и Велико Търново. Членове на журито: консулт на Република Полша г-жа Анна Дженчеловска, културният аташе г-жа Ирена Татажинска, директорът на Полския институт в София г-жа Анна

Тренда, а през това време студенти от Торунския университет – групата „Ultima Thule“, представи своята театрална програма, включваща стихотворения на най-известни полски поети под акомпанимента на роял.

След това настъпи дългоочакваният момент. СТУДЕНТИТЕ, ПРЕДСТАВИЛИ ПОЛОНИСТИКАТА В ПЛОВДИВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ, ПОЛУЧИХА ПЪРВА НАГРАДА ЗА НАЙ-ДОБРО АРТИСТИЧНО ИЗПЪЛНЕНИЕ.



Тренда и директорът на полското училище в София г-н Мечислав Белски.

Програмата беше открита от децата в полското училище, които рецитираха стихотворения на полски, а след това започна същинската част. Всяка студентска група имаше по 20 минути за презентация. Нашите студенти – четирима от I курс, трима от II курс и двама от IV курс, бяха подготвили свой сценарий от различни полски литературни и нелитературни текстове, които са изучавали в часовете по полски език, и неслучайно го бяха озаглавили „Skolaz“. Бяха се разделили на два отбора – „бели“ и „червени“ (като цветовете на полското знаме), едните „отличници“, а другите „бунтари“, а накрая се обединиха, изпълнявайки една прекрасна полска песен за любовта. След спектакъла журито напусна залата, за да вземе реше-

Първа награда бе връчена и на Софийския университет заради амбициозния сценарий, с който се представи. Наградите бяха колективна (цифров фотоапарат) и индивидуални (чанти, фланелки, рекламни химикали). По време на коктейла мнозина от присъстващите дойдоха специално да поздравят нашите студенти полонисти и да им кажат, че са били най-добрите. За това всъщност можеше да се съди и от възторжената реакция на публиката по време на спектакъла.

Успехът на пловдивската полонистика на проведения конкурс за пореден път доказва високото ниво на преподаване и обучение в нашия университет, както и творческия ентузиазъм и талант на нашите студенти. А това високо отличие е и важна мотивация за техните бъдещи изяви.

“Пловдивски университет”

Премиера на списание „Славянски диалози“

На 25 април от 18 часа в 6. аудитория беше представен новият брой на списание „Славянски диалози“ (кн. 7), посветен на сърбо-хърватистиката в Пловдивския университет. Почетни гости на събитието бяха трима представители на Университета в Бая Лука – проф. Драго Бранкович и проф. Младенко Саджак – заместник-декани на Философския факултет, и проф. Ранко Попович – ръководител на Катедрата по сръбски език и литература. Сръбските професори бяха познати на голяма част от присъстващите и като преподаватели, и като изследователи: те вече бяха изнесли лекции пред студентите от специалността, а двама от тях – проф. Саджак и проф. Попович, участваха в представения брой като автори на литературоведски статии върху сръбската литература.

Лекторката по сръбски език в нашия университет – Даниела Йелич, бе подготвила интересен сценарий, който чрез музика, картина и поетично слово въведе аудиторията в тематиката на броя. На екрана се появиха вълнуващи кадри, представящи православни църкви и манастири в Косово (някои от тях разрушени от войната), а в кратък панорамен фотомонтаж бе представен и Университетът в Бая Лука, с който пловдивската славистика вече от една година има договор за сътрудничество и взаимен обмен. Студенти четеха в оригинал и превод стихотворения, публикувани в броя.

Пълната зала на най-голямата аудитория в Ректората беше свидетелство за интереса и уважението на академичната общественост – препода-

ватели и студенти, към изданието на Филологическия факултет, което излиза вече четвърта година. Слово изнесе заместник-ректорът доц. Запрян Козлуджов, който даде висока оценка на изданието. Доц. Славка Величкова – основната фигура на южнославянското езикознание в нашия университет, представи съдържателната страна на броя и цитирайки академик Ивич, подчерта неговото признание за изключително високото ниво на българската сръбистика, която той поставя на първо място сред чуждестранните изследователски центрове, в които се изучава и изследва сръбският език. Вълнуващо бе словото на проф. Ранкович – имайки предвид не само последния брой, той изтъкна оригиналната концепция на списанието, високата научна и художествена стойност на текстовете, като постави акцент върху необходимостта от задълбочаване на културния диалог между нашите два народа, които са исторически и духовно особено близки. Изказвания бяха направени от наши студенти, както и от студенти от Бърненския университет, които изразиха своята подкрепа и пожелания за успешно продължение на изданието.

Вечер като тази за пореден път показва потребността от диалог – съдържателен и възвисяващ духа, диалог между култури, между поколения, между различни възгледи. Защото именно Диалогът придава смисъл на нашето житейски трудно и без това твърде индивидуалистично битие.

“Пловдивски университет”

РЕДКИТЕ РАСТЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ:

Проф. д-р Стефан СТАНЕВ

Кое друго би могло да бъде то освен еделвайса - нежната рожба на суровите алпийски зъбери и всепризнатия символ на планинарите? С широко географско разпространение, в България еделвайсът расте само по варовития Вихренски дял на Пирин и по някои от върховете на Централна Стара планина. Намирането му у нас се свързва с името на ботаника Иван Урумов. През август 1896 г. Иван Урумов, придружаван от трима свои приятели, любители на природните красоти, предприел поредната екскурзия в Троянския балкан и тук, по дивия северен склон на Козята стена, видял еделвайса. Той и приятелите му дълго се любовали на алпийския красавец, който масово растял по скалните прагове и леко поклащал белите си главици от полъха на вятъра. На тукашните планинци и овчари растението било познато с хубавото име "балканска звезда"¹.

Същата есен Урумов изпратил еделвайса и други свои растения за проверка и потвърждение на проф. Й. Веленовски и той в поредната си "Добавка към българската флора" съобщил за него, отбелязвайки, че е намерен от Иван Урумов в Троянския балкан. През следващите една-две години сам Урумов публикувал откритието си, най-напред в немско, после в българско научно списание. Така ботаниците узнали, че еделвайс расте и в България. В интерес на истината обаче нека спомена един малко познат факт. Два месеца преди Урумов, през юни 1898 г., еделвайсът бил намерен на същото място от проф. Ст. Георгиев, но той, потънал в университетски работи и в грижи по здравето си, едва две години по-късно, и то покрай другото, в увода на статията си за лютиковите растения в България отбеляз-

ва: "Досега не ми се е случила ни една екскурзия, от която да не се завърна с нови материали. Например предприетата от мен през юни 1898 г. екскурзия по Стара планина (по Тетевенския, Троянския, Новоселския и Калоферския балкан) даде цял ред видове, нови за българската флора, които преди мене никой още не беше намирал. От тези видове ще спомена *Leontopodium alpinum* (еделвайс), което растение аз

родоизпитатели, посетили планината, която поради продължаващото турско робство в Македония оставала недостъпна и непозната за учените. И този път растението било съобщено най-напред от Й. Веленовски, докато находката на Келерер заедно с другите негови интересни пирински растения била публикувана през 1912 г. от Ив. Урумов.

Старопланинските и пиринските еделвайси принадлежат към две разновидности

Бялата "звезда" на върха на стъблото на еделвайса не е неговият цвят, както обикновено се смята, а силно сближени беловлакнести върхни стъблени листа. Сред тях са разположени 5-6 малки съцветия - кошнички, с кафеникави обвивни люспички, а всяка кошничка от своя страна има много на брой дребнички белезникави цветчета. Нека тайната за невзрачните цветове на любимото цвете да не разочарова никого. Красотата му няма да намалее, ако я знаем.

Пиринските еделвайси са по-дребни, по-гъсто бяло напастени и изобщо по-красиви и "по-алпийски" от старопланинските. Това обаче не означава, че еделвайсите от Козята стена и Мазалат са се "чувствали" по-спокойни за съдбата си от своите събратя по Вихрен и Разложки суходол. От времето, когато Урумов пише, че по Козята стена еделвайсът е "развъден в голямо изобилие", а Келерер споделя, че скалите на Вихрен са обиспани с чаровното цвете, са минали над 90-100 години - време, твърде дълго за един човешки живот и твърде кратко за съществени естествени промени в ареала на един растителен вид от категорията на еделвайса. Ако през този период той не е бил обграждан с такава "любов" и "симпатия" от страна на излетници, туристи и алпинисти, и сега щяхме да виждаме същата картина, както по времето на Георгиев, Урумов, Келерер, Димоние. Но сега там еделвайси почти няма. Останали са само броени екземпляри, скътани от погледите на "поклонниците" си по най-непристъпните места. Останали са като спомен от някогашното дивно бяло царство и като мълчаливи обвинители към нас, хората на XX век, похитили красотата на гордите върхове.

Йохан Келерер (27.12.1859-5.03.1938)

Роден в селището Швац, област Тирол, Австрия. По професия градинар (цветар), специалист по изграждането и поддържането на алпинеуми. По покана на княз Фердинанд през 1896 г. идва в България и постъпва на работа в Царската ботаническа градина, първоначално като градинар, от 1922 г. като инспектор, а от 1926 г. до пенсионирането си през 1936 г. - директор на Царските ботанически градини. Създател на първите алпинеуми в България и на Балканите, които добиват славата на едни от най-добре уредените и богати алпинеуми в Европа. Има заслуги и за изучаването на българската диворастяща флора. В съавторство с ботаниците Фр. Зюндерман, Н. Стоянов и Б. Ахтаров е описал някои нови за науката растения, а редица други са описани като нови по материали, събирани от него в Пирин планина и други части на страната. В знак на уважение и признание към делото му за развитието на българската ботаника на негово име са наречени растенията келереров центрантус, келерерово великденче, келерерова азинеума и др.



с възторг събирах на Козята стена в Троянския балкан, *Dryas octopetala*, пак от същото място..."

В Пирин, където сега е много по-популярен, еделвайсът бил открит през 1909 г. едновременно от двама души независимо един от друг - от царския градинар Й. Келерер и от солунския учител Х. Димоние - едни от първите при-

ти, които се отличават по височината на стъблата, гъстотата на окосмяването и формата на листата. Не бих искал да занимавам читателите с ботаническото описание на растението, но тъй като от опит съм се убедил, че мнозина имат твърде погрешна представа за цветовете му, ще кажа няколко думи за тях, за да се разсее една заблуда.

НАЙ-ЛЮБИМОТО ПЛАНИНСКО ЦВЕТЕ

Страстта към еделвайса има дълга история. Свързано с редица поверия и предания, от незапомнени времена цветето е било масово събирано от населението в Алпите, Пиринеите и Карпатите. Накрая, щом вече било изтребено от всички по-лесно достъпни места, откъсването му започнало да се смята за своего рода туристически подвиг и оттогава то станало символ на планинарите.

И тъкмо когато в Европа се заговорило за опазването на еделвайсите, на широката публика у нас станало известно, че те растат и в България. Модата да се подражава на "европейците" не закъсняла. По думите на акад. Николай Стоянов през лятото на 1921 г. еделвайси се продавали на табли из софийските улици и в градското казино, а госпожиците и господата "туристи", които едва ли са се изкачвали по-високо от... Горни Лозенец, важно се разхождали със забодени стръкчета еделвайс на шапките и капелите си.

Заслужава да се цитира и писмото на един "предприемчив" българин, пак от онова време, изпратено до редакцията на сп. "Български турист": "Съобщавам ви, господа, че имам 4000 еделвайса, добре запазени, по цена 3,50 лв. единия, Франко София." Следва точният адрес. С присъщото си остроумие и духовитост акад. Стоянов отбелязва, че вместо порядъчната сума от 14000 лв. много по-целесъобразно би било авторът на писмото да получи поне 560 пъти по-малко дряновици.

"През лятото на 1923 г. минавайки през Банско и Мехомия (Разлог) - пише друг изтъкнат наш ботаник, проф. Стефан Петков, - един халваджия ми се хвалеше, че

изкоренявал по 3-4 хил. парчета пирински еделвайс, които изпращал за продан в Горна Джумая (Благоевград)." И по-нататък: "Неотдавна един турист се перчеше, че изкоренил всички еделвайси от Козята стена." Какво геройство! И ако все пак това са търговци и браконieri, какво да кажем за онези "туристи" и "любители на природата", които също имат немалък дял в унищожаването на еделвайса?

"Ето ни пред величествената Козя стена, царството на еделвайса. Хищни тълпи от "любители" подобно на кърджалийски орди налитат към красивата стена, и то не за да се упражняват в алпинизъм, а за да унищожават нейната украса. И ако не се вземат енергични мерки, това рядко за планината цвете ще изчезне окончателно." Това са думи на големия приятел на българската природа Павел Делирадев, взети от известната му книга "От Ком до Емине" (1934). За подобни сцени ни разказва и Ив. Урумов, посетил след време отново Козята стена. "Жалко е - с тъга пише той, - че най-големите опустошители на това растение са учениците и учителите от Троян, Карлово, Сопот, Тетевен, Клисурса и др. Ако не се вземат бързи мерки за запазването му, както това се прави в Швейцария, то е осъдено на загибане."

Накрая още един цитат от книгата на Стефан Баев "Ботанически екскурзии", който дооформя картината на масо-

вото унищожаване на еделвайса у нас: "Когато ботаникувах по Козята стена през м. май 1902 г. и м. юли 1908 г., забелязах, че растението "балканска звезда" се среща твърде рядко и е на изчезване. Причината за това е изкореняването на това растение. Така например през 1900 г. горските стражари са напълнили две газени сандъчета с изкоренени балкански звезди



Еделвайс

от Козята стена и ги изпроводици в София, за да се посадят там в градините. Освен това учителите от Карлово и Троян са събирали балканските звезди по Козята стена и ги продавали по 50 (петдесет) стотинки екземпляра. Работниците от Белоосъмската махала (Троянско), като отивали в Америка, също отнасяли със себе си по много екземпляри от това растение. Когато ботаникувах край Белоосъмската махала през м. август 1911 г. някои младежи от тази махала предлагаха да ми продадат балкански звезди."

Примери, примери... Може да се посочат с десетки, и то не само от миналото. За съжаление и днес все още из Банско и Разлог могат да се срещнат хора, които предлагат еделвайси. За още по-голямо съжаление много туристи и излетници продължават да се изкачват на Вихрен покрай другото и с надеждата да се сдобият със стръкче еделвайс.

Мерки за опазването на еделвайса са вземани и се вземат дори повече, отколкото за всяко друго нашенско защитено растение. Но нима биха могли забраната и глобите да помогнат много? Кой обръща сериозно внимание

на предупредителните табели и надписи из планината, пък и могат ли хижарите и горските власти да контролират всеки, ако я няма осъзнатата любов и грижа към природата ни? Понякога планината жестоко си отмъщава на протегнатите към последните й свидни рожби ръце и не една трагедия се е разиграла в пропастите под Вихрен. Но не помагат и тези кървави предупреждения. Изчезват еделвайсите. Отива си от година на година едно рядко цвете от реликтната природа на земята ни. Погубва го хубостта му и само истинската любов към нея може да го спаси.

Жалко, че у нас не се полагат усилия за изкуственото отглеждане на еделвайса, както това се прави в редица европейски страни. Опитите в София и в някои други градове показваха, че той би могъл да се култивира из парковете и градините на подходящи места в България. Преди години акад. Ив. Буреш ми е споменавал, че още през 1913 г. е виждал да растат еделвайси из градините на някои банскалии, а неотдавна мой познат лекар ми каза, че вече няколко години успешно отглеждал еделвайси в градината на родната си къща в с. Добринище, недалеч от Банско. Изкуствено отгледаните еделвайси биха могли да се продават и на пазара. Наистина те са по-високи, по-слабо бяло напастени и губят част от планинския си чар, но все пак достатъчно красиви, за да привлекат вниманието и да задоволят страстите на всеки, който желае да притежава стръкче от растението. Във всеки случай това би било една положителна стъпка към благородните усилия на ботаници, природозащитници, туристически дружества и други към опазването на последните живи екземпляри от еделвайса в Пирин и Стара планина.

¹ Популярното у нас наименование "еделвайс" има немски произход и означава благородно бял. Латинското име на растението е *Leontopodium alpinum* L. (от гръц. леонто - лъв, и подус - крак), т.е. лъвско краче. Под това име то е познато например в Англия и Франция.

СТУДЕНТКИ ОТ УНИВЕРСИТЕТА СПЕЧЕЛИХА НАЦИОНАЛНИ ЛИТЕРАТУРНИ КОНКУРСИ

Светла Павлова, студентка в магистърска програма "Бизнес-комуникации и връзки с обществеността" спечели Националния конкурс за поезия на издателска къща "Хермес" за млади автори. Наградата е издаване на стихосбирка, която се казва "Кармичен възел".

Конкурсът се провежда за първа година и е по случай 15-годишнината на издателство "Хермес". Той бе организиран в два раздела – поезия и проза. Целта му бе подпомагане творческата реализация на младите. Право на участие имаха всички автори до 25-годишна възраст, които не са издавали книга.

Стихосбирката "Кармичен възел" ще излезе около 24 май 2007 година, като ще има две представления – в София и Пловдив.

Светла Павлова е член на литературен клуб "Добромир Тонев" към Студентския дом на културата, Пловдив. Има награда от конкурса на в. "Пловдивски университет" за 2006 г.; спечелен конкурс за литературно четене към Синята къща в Стария град през същата година; публикувала е стихове във в. "Марица", "Труд" и "Пловдивски университет".

*

Литературен клуб "Добромир Тонев" към Студентския дом на културата, Пловдив, издава сборник със стихове и разкази на своите членове. Сборникът ще се казва "Бялата градина". Редактор и съставител е ръководителят на клуба Антон Баев, а спонсор на проекта е Община Пловдив. Шест от участниците в книгата са студенти в ПУ: Александър Петков (магистърска програма "Приложна психология"), Красимира Стоева (четвърти курс "Социология" и втори курс "Журналистика"), Лалияна Груева (четвърти курс "Български и френски език"), Светла Павлова (магистърска програма "Бизнес-комуникации и връзки с обществеността"), Цветелина Бояджиева (четвърти курс "Български и английски език") и Юлия Дернева (четвърти курс "Български език и история").

Промоцията на сборника ще се състои на 18 май 2007 г. от 18



часа в Синята къща в Стария град. Клубът кани всички почитатели на поезията и прозата да дойдат на представянето и да се докоснат до бялата градина на словото.

*

В края на 2006 година студентката от четвърти курс "Социология" Красимира Стоева спечели трета награда в конкурса на



издателство "Аргус" – "Фантастика през 100 очи". Нейният разказ "Отвъд портата" е публикуван в антологията за 2006 година "Знойни хоризонти", където са поместени наградните и някои други творби, харесали се на журито. Преди година Красимира Стоева спечели годишната стипендия на издателство "Пигмалион" и трета награда в конкурса на вестник "Пловдивски университет". Нейни разкази са публикувани в Интернет на адрес: www.slovo.bg/kstoeva.

МЕКСИКО: ИСТОРИЯ ДАЛЕЧНА И СЪВРЕМЕННА

Рая Йорданова

На такава тематика бе лекцията, която изнесе в Университетската библиотека проф. Армандо Мартинес Моя от втория по големина университет в Мексико – "Гуадалахара". След участието си в конгреси в Белгия и Испания той пристигна в България по покана на доц. д-р Валентин Петрусенко. Присъствието му бе свързано и с продължението на втория петгодишен цикъл на лектората "Жан Моне" в Пловдив. Одобрението на тази програма от Европейската комисия спомага за глобалното разширяване на контактите между Европа и Латинска Америка, както и за създаването на мост между България и Мексико, в частност.

В хронологичен ред проф. Моя представи историята на своята страна и на американския континент, тръгвайки още от неговото заселване, което е станало през Беринговия проток преди около 40-45 хиляди години, до наши дни. Най-важни цивилизации за Южна Америка са мексиканската и тази на инките. Това са "пътващи култури", които са оставили множество исторически паметници.

Той се спира на различните култове, сред които най-важен е култът към живота и смъртта – изобразява се чрез слънцето и цветята, от една страна, и с живописно декориран скелет или череп.

Проф. Моя постави акцент и върху ролята на градовете като свещени центрове, чийто сакрален елемент са пирамидите, около които хората са живели, групирани в квартали. Една от тях е "Пирамидала на Слънцето", която е изключително импозантна 4-етажна композиция. Културата на Мексико е изцяло теократична. Има връзка обаче между военната и религиозната й насоченост.

Забележителна е и културата на олмеките и териториалната експанзия, която извъ-

ршват. Характерен за тях е строежът на фигури с колосални размери, чрез които маркират завоюваната земя. В Централно Мексико, по-конкретно в град Тула, има такива фигури, наричани Атланти. Те символизируют воини, очакващи някаква религиозна процесия.

За майте впечатляващ е фактът, че са използвали два вида писменост – идеографичната и пиктографичната. Известно е също, че те са първата цивилизация, която още през 13 г. пр. Хр. използва математическия знак на нулата. Латиноамериканският историк представи картини на барелефи, които бяха богато орнаментирани и детайлно изписани. Те даваха информация за културата на майте и за всекидневния им живот. Тяхната история се отличава с т. нар. Кодекси, изработвани върху кожа от елен с много наслоени пластове. Тези кодекси описват живота на всяко едно отделно племе и в момента се съхраняват в Италия, Англия, Австрия.

Ацтеките също са оставили сериозна следа в историята, но за съжаление повечето изображения, свързани с тяхната култура, са разрушени от испанците, тъй като са ги смятали за демонични и са били пречка при налагане на християнството. Ценна фреска на Диего Ривера разкрива начина им на живот.

Бяха показани сцени от пристигането на Христофор Колумб и Ернан Кортес в Америка, проследено беше насилственото смесване на културите до средата на 18 в., така наречената метисизация.

Извоюването на независимостта, образът на прочутия Висенте Гереро, както и сцени от войните със САЩ бяха друга част от историческите събития, за които стана дума в лекцията. Проф. Армандо Мартинес Моя показа на нас, присъстващите, една пъстра картина на живота в Мексико – преди и сега.

ХУМОРИИ

Гл. ас. Велислава Райдовска
Технически колеж - Смолян

За евродепутати

- Оказва се, че трудно ще се намерят желаещи за евродепутати.

- Защо?

- Представи си, в Европа карали депутатите и да работят.

- Открий разликата между депутатите в българския парламент и в европарламента!

- Тук властта ги охранява, а в Европа – слабеят.

портите на рая.

- Българските медици стачкуват...

- Защото парите им потъвали между Националната здравна каса, Министерството на здравеопазването и болниците като в бермудски триъгълник.

За софийския боклук

- Всепризнат е чарът на софийския кмет.

- Само софийският бок-



- Чудя се кои цветове съчетания ще са модни този сезон?

- Според партийните лидери са възможни всякакви комбинации, стига да доведат до влизане в европарламента.

- Съвременните ни политици не бяха включени в класацията "Най-велик българин".

- Затова искат избори, да видят кой е най-велик в обещанията.

За здравната каса

- Кой е най-прекия път към рая?

- Ако се разболееш и няма клинична пътека, директно може да литнеш до

луку му остана неподвластен...

- Няма вечни неща.

- А проблемът със софийския боклук. Уж разрешаването му все е на ред, а още не е наред.

За Вальо Топлото

- Вальо Топлото натрупа много пари за черни дни.

- А трябваше да си купи слънчева килия за старини.

- Искали да пуснат Вальо Топлото на свобода?!

- Само временно, докато отклони достатъчно средства за топлофикация на софийския затвор.

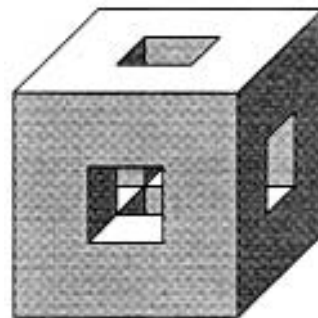
ЗАДАЧИ. ГЛАВОБЪЛСКАНИИ

1. Един куб с размери 3x3x3 тежи 810 грама. Пробити са три отвора през центъра с размери 1x1x3. Колко е теглото на пробития куб?

- а) 540 гр, б) 570 гр,
в) 600 гр, г) 630 гр,
д) 660 гр.

2. Майсторът на сувенири Гроздан произвежда кубчета, оцветени с два цвята. Той боядисва всяка стена с черно или бяло. По колко различни начина може да оцвети тези кубове?

- а) 8, б) 16, в) 32, г) 52, д) 64.



ОТГОВОРИ НА ЗАДАЧИТЕ ОТ МИНАЛИЯ БРОЙ

1. Майката ще настигне малкото кенгурче след 51 сек.
2. В крайното положение зарът ще бъде с 6 отгоре.

Подготвил:

доц. д-р Георги Костадинов

ВИЦОВЕ

● Археологът е най-добрият съпруг за една жена: колкото повече остарява тя, толкова повече интерес възбужда у него.

● Стои заекът на пънче и пише. Минава покрай него лисицата и го пита:

- Какво пишеш, зайко?

- Дисертация.

- За какво?

- За това как зайците ядат лисици.

- Че къде си виждал такова нещо?

- Ела с мен и ще ти покажа...

След известно време заека пак седи и пише нещо. Минава вълкът.

- Какво пишеш, дългоухи?

- Дисертация за това как зайците изяждат вълците.

- Ти да не си откачил?

- Ела с мен и ще ти покажа...

Следваща картина: заекът пише, идва мечката.

- Какво пишеш?

- Дисертация за това как зайците изяждат мечките.

- Къде си виждал такова нещо?

- Ела с мен и ще ти покажа...

Последна картина: пещера, планина от лисичи, вълчи и мечи кости. В средата, огризвайки кокалче, лежи огромен лъв.

Поука: важна е не темата на дисертацията, а кой ти е научен ръководител.

● Студент по бизнес предава курсовата си работа на професора - бизнес-план за нов бизнес.

- Значи, планът ти е да купиш самолети, да ги товариш с боеприпаси и да ги изпразваш над арабски територии?

- Да.

- Е, добре де, къде ти е бизнесът???

- Ами, не знам точно, господин професоре, но щом евреите го правят постоянно, няма начин да няма бизнес.

● Студент на изпит по химия. В стъкленца пред него професорът е поставил сярна киселина и пита студента какво е това. Студентът започва да мърмъра и казва:

- В устата ми е, но не мога да го кажа.

- Изплюйте го, че е отровно - казва професорът.

● Питат професор по генетика:

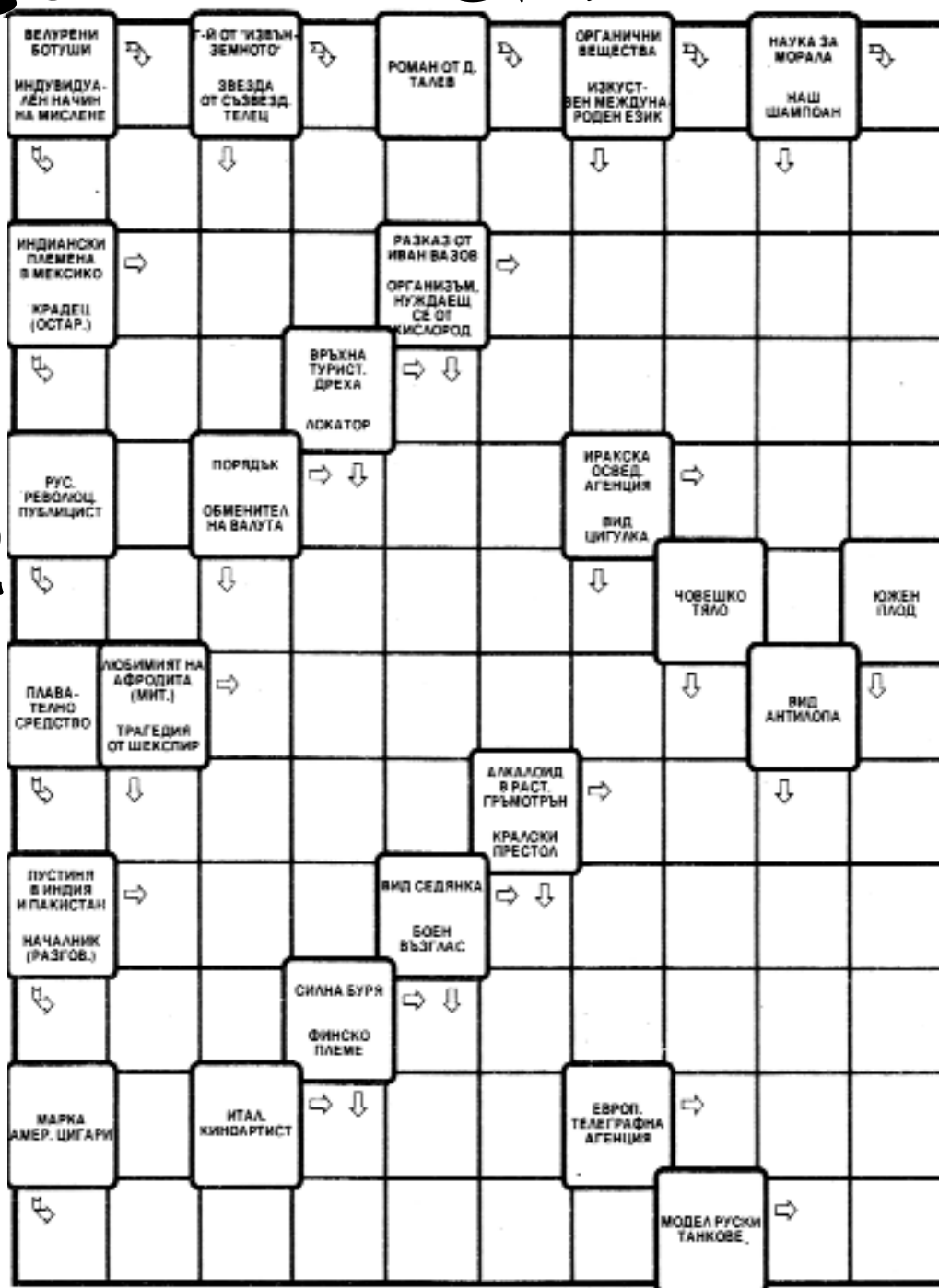
- Господин професор, какво ще получите, ако кръстосате слон с комар?

- Как какво? Ще получи Нобелова награда!

КРЪСТОСЛОВИЦА

КРЪСТОСЛОВИЦА

КРЪСТОСЛОВИЦА



РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

ТИЛЪО ТИЛЕВ главен редактор, доц. д-р Владимир ЯНЕВ, доц. д-р ЖОРЖЕТА ЧОЛАКОВА,
СТЕФАН СТОЯНОВ фотограф, гл. ас. ЕВЕЛИНА ДАСКАЛОВА, гл. ас. д-р ИВАН ПОПОВ, доц. д-р ЛЮБА ПОПОВА,
гл. ас. ОГНЯН КОЙЧЕВ, доц. д-р СНЕЖАНА МАГАЕВА

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА: Пловдив, 4000, ул. „Цар Асен“ №24, тел.: 261 477

ПРИЕМНО ВРЕМЕ: всеки ден от 10.00 до 14.00 часа

ВЕСТНИКА МОЖЕ ДА НАМЕРИТЕ В ИНТЕРНЕТ НА АДРЕС: www.pu.uni-plovdiv.bg:8080/, www.fmi-plovdiv.org

Електронният вариант се прави от СТЕФАН ДЖУКЕЛОВ

Текстове и мнения изпращайте на e-mail: vestnik@pu.acad.bg; vestnik_pu@abv.bg